

FORRÁSKÖZLEMÉNYEK

SÜLI ATTILA

DERCSÉNYI LÁSZLÓ HUSZÁRKAPITÁNY VISSZAEMLEKEZÉSE¹

Bevezetés

Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc erdélyi kiegészítésű alakulatairól a 19. században számos visszaemlékezés-feldolgozás született, azonban a modern történettudomány elvárásainak megfelelő, levéltári kutatásokra épülő átfogó monográfia a témában a mai napig nem készült. Ugyanakkor a szintén erdélyi állományú 15. (Mátyás-) honvéd huszárezredről – a többi magyarországi önkéntes alakulathoz képest – sok visszaemlékezés, eddigi ismereteink szerint mintegy 20 munka született.² Jelen sorok írója a korabeli dokumentumok, visszaemlékezések és a szakirodalom alapján írta meg az ezred történetét 2019-ben.³

Az említett forrásmunkák közül Dercsényi László memoárja eddig kéziratban lap-pangott, noha a kútfü forrásértéke nagy.

A 15. (Mátyás-) huszárezred kolozsvári osztályának szervezését Mikes Kelemen és Bethlen Gergely gróf kezdte meg 1848 júliusában. Augusztus végétől Berzenczey László kormánybiztos – a Kossuth Lajos pénzügyminisztertől nyert felhatalmazás alapján – Székelyföldön további négy osztály szervezését kezdte meg, amelyből azonban csak hármat sikerült teljesen felszerelni. Így az alakulat ezáltal a huszárezredek közül egyedüliként nem négy, hanem öt osztályból, vagyis tíz századból állt. Nevük a kezdeti Kossuth-lovagokról⁴ Hunyadi-, majd Mátyás-huszárokra változott. Az alakulat kolozsvári 1. osztálya (parancsnoka Mikes Kelemen őrnagy) 1848. november közepétől a Partiumba szorult, és az erdélyi magyar hadtest állományához tartozott.

¹ Jelen tanulmány elkészítése az Innovációs és Technológiai Minisztérium Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból nyújtott támogatásával és az NKFI Hivatal által kibocsátott Támogatói Okirat alapján (száma: FK 137816), valamint a Károli Gáspár Református Egyetem támogatása révén valósult meg.

² Az alakulathoz köthető visszaemlékezések többségét ismerteti *Hermann* 2014. 251–253. o. és *Süli* 2019. 16–18. o.

³ *Süli* 2019.

⁴ Az 1848. augusztus 10-én tartott minisztertanácsi ülésen született döntés értelmében a pénzügyminiszter megkapta a szabadcsapatok szervezésének jogát. Kossuth két hívének adott ki se-regszervezési megbízást: Szalay Lászlónak az anyaországban, és Berzenczey László marosszéki képviselőnek Erdélyben, szűkebb értelemben a Székelyföldön. A székelyföldi alakulat hivatalos neve „Hunyadi”, majd „Mátyás” volt, de a „Kossuth-huszárok” elnevezés a köznyelvben, sőt a visszaemlékezésekben mindvégig megmaradt, és még létszámkimutatásokban is felbukkan.

A székelyföldi Mátyás-huszárok pedig Háromszékre vonultak vissza, ahol derekasan kivették részüket a törvényhatóság önvédelmi harcából.

A kolozsvári osztály a december közepétől, Józef Bem vezérőrnagy irányításával kezdődő magyar ellentámadás első jelentősebb összecsapásában, a december 20-án vívott zsibói ütközetben kitüntette magát. Időközben Észak-Erdélyben újabb két századot szerveztek (2. osztály), ennek parancsnoka Pálffy Domokos őrnagy lett. A Mátyás-huszárok végigharcolták Észak-Erdély és Székelyföld felszabadítását, jelen voltak Nagyszeben 1849. január 21-i sikertelen ostrománál, ahol parancsnokuk, Mikes Kelemen – ekkor már ezredes – hősi halált halt.

Január végétől tovább folyt az ezred szervezése, Székelyföldön Gál Sándor ezredes irányítása alatt újabb négy századot állítottak fel. Ezen két osztály 1849 márciusában részt vett Dél-Erdély visszafoglalásában. Az utóbbiak közül egy osztályt Bem áprilisban a Temesköz felszabadítására magával vitt – ez a két század már nem tért vissza Erdélybe, hanem a délvidéki IV. hadtest alárendeltségébe került, és a szabadságharc bukásáig itt tevékenykedett, többek között a július 14-én vívott kishegyesi ütközetben is jelen volt. Ezalatt Erdélyben felállították az ötödik osztályt is, bár az utóbbi felszerelése már komoly nehézségekbe ütközött.

A Mátyás-huszárok az 1849 nyarán vívott erdélyi és délvidéki ütközetekben szinte mindenhol jelen voltak. Legnagyobb részük felmorzsolódott az orosz–osztrák csapatokkal szembeni harcokban, a maradványaik Dévánál (augusztus 18.) és Zsibónál (augusztus 25.) tették le a fegyvert.⁵

A visszaemlékező személye

Dercsényi László (1822–1899) huszár kapitány Dercsényi Ferenc fölbirtokos, Bereg megyei táblabíró és Szemere Klára fia, Dercsényi István⁶ honvéd százados és Dercsényi Kálmán⁷ honvéd főhadnagy testvére.

1822. július 16-án született a Bereg megyei Dercenen. Jogot végzett, majd a selmeci bányászati-kohászati akadémián tanult (1840–1843). 1847-től fogalmazó volt a Magyar Udvari Kancelláriánál Bécsben. Kétszer házasodott, előbb Sztojka Júliát, majd Nagy Etelkát vette feleségül.

1848. április 29-től fogalmazó volt a magyar pénzügyminisztériumban. Augusztus 27-én Kolozsváron beállt az alakuló Kossuth-huszárokhoz, vagyis a 15. (Mátyás-) huszárezredhez. Szeptembertől tizedesként részt vett a román felkelők, majd a császár-

⁵ Kedves 1992. 60. o. és Süli 2019. 19–178. o.

⁶ Dercsényi István (1815–1872), százados, a Bereg megyei önkéntes nemzetőri század parancsnoka.

⁷ Dercsényi Kálmán (1824–1893), 1848. április 30-tól fogalmazó a magyar belügyminisztériumban. Az év augusztus 17-én Kolozsváron belépett a Mátyás-huszárezredhez, szeptembertől tizedes, később hadnagy. 1849. március 17-én Sárkánynál megsebesült; Bem főhadnaggyá léptette elő. Felgyógyulása után júliusban, Szegeden a 18. (Attila-) huszárezredhez osztották be.

ri-királyi csapatok elleni harcokban. Bem tábornok erdélyi hadjárata során hadnagy lett (1849. január 24.), majd április 1-jétől főhadnagy, később másodkapitány rangban szolgált a Bánságban állomásozó, Erdélyből ide vezényelt hadosztálynál. Május elsején kitüntették a katonai érdemjel 3. osztályával. Május 22-én Versecen lovasbalesetet szenvedett, a lábát eltörte. Felgyógyulása után bevonult új alakulata, a 18. (Attila-) huszárezred Nagyikikindán állomásozó századához (augusztus 13.). Déván kapitulált augusztus 18-án.

1849 szeptemberében besorozták a 37. sorgyalogezredhez, 1852. február 15-én váltságdíj ellenében elbocsátották, később birtokán gazdálkodott. 1871-től törvényszéki bíró, 1893-tól Bereg megye főlevéltárnoka volt; királyi tanácsosi címet kapott. A Bereg megyei Honvédegyelet tagja, majd 1889-től elnöke volt. Beregszászon hunyt el 1899. április 20-án, és a családi kriptában, Dercenen temették el.⁸

A forrásközlés módja

Dercsényi László naplószerű visszaemlékezésére Hermann Róbert hívta fel a figyelmet. A kéziratos memoár Dobák Géza gyűjtő tulajdonát képezi, aki hozzájárult annak közléséhez. Emellett Dobák Gézának birtokában van Dercsényi Kálmán visszaemlékezése is, amely 1896-ban napvilágot látott egy önálló kötetben, majd 1907-ben az *Adalékok Zemplén vármegye történetéhez* című folyóirat hasábjain folytatásokban is megjelent.⁹ Utóbbi kiadás nem teljes, mivel a fennmaradt kézírathoz képest több helyen lerövidítették, illetve a naplót átszerkesztették.

Dercsényi László visszaemlékezésének létezik egy vázlati és egy tisztázati példánya. Mivel az előbbi teljes, ezt vettem a kiadás alapjául, az előforduló hiányok pótlását pedig a tisztázati példány, illetve Kálmán 1896-ban megjelent műve alapján végeztem el.

Dercsényi László a memoár szövegét 1851-ben öntötte végleges formába, ami az 1848. augusztus 28-ára vonatkozó bejegyzéséből is kiderül: „Ez jutván most néha eszembe (1851), elmondhatom...” –, ám a visszaemlékezés alapjául 1848–49-ben vezetett rövid feljegyzései szolgálhattak. Ugyanakkor az 1849. február 8-ai bejegyzésben is találunk visszautalást: azon a napon ágyúdörgést hallottak, de csak később tudták meg, hogy az az aradi ütközet zaja volt.¹⁰

A honvédtisztek életrajzi adatait Bona Gábor művéből vettem át.¹¹ A forrást a korabeli helyesírási jellegzetességek, következtelenségek és tájnyelvi alakok, illetve az eltérő névalakok megtartásával rendeztem sajtó alá, de a központozást az érthetőség kedvéért a mai helyesíráshoz közelítettem. Dercsényi László visszaemlékezésének váz-

⁸ Bona 2008–2009. I. k. 276–277. o.

⁹ Dercsényi 1896. és Dercsényi 1907.

¹⁰ Hermann Róbert szíves közlése.

¹¹ Bona 2018.

latából csak azokat a törléseket adtam meg lábjegyzetben, melyek érdemi kiegészítéssel szolgálnak. Az eredeti kézirat sok helyen igen rossz állapotú, egyes szavak/sorok hiányoznak, vagy alig kiolvashatóak, előbbieket [...] -el jelöltem, utóbbiakat szögletes zárójel között kiegészítettem.

Végezetül itt szeretnék köszönetet mondani Hermann Róbertnek, Dobák Gézának és Lázár Balásznak a forrásközlés elkészítéséhez nyújtott segítségért.

FORRÁSKÖZLÉS

Augusztus hó 18. Pesten. Ma voltam Berzenczeynél¹² öcsémme¹³, hogy beírassuk magunkat mint leendő közvitézeket az általa Kolozsvárt alakítandó új magyar lovas ezredbe. Berzenczey bevett, nevünket beírtuk, és így szavunk már adva van, hogy hazánkban mint katonák is fogunk szolgálni.

Szegény anyánk¹⁴ itt van, tanúja akart lenni egy ünnepélynek, melyen 2 fiát – úgy szólott – a haza oltárára téssen. Sokáig nem akart beleegyezni, de végre mégis megtette azt. Egy ebéden az Angol Királynénál¹⁵ egy névlajstrom került kezei közé, melyen azon képviselők voltak feljegyezve, kik átlátva a haza szükségét, táborba mentek.

Ez volt az, mi aztán kedves anyánkat azon tette indította, mert miként ezt meglátta, tüstént monda, hogyha a nép képviselői átlátják a haza ily szükségét, úgy én vétkeznék, ha ti elmeneteletekbe bele nem egyeznék.

Most már nincs más teendőnk Pesten, mint kolozsvári utunkra készülni, mit nagy hévvel el is kezdünk.

Augusztus 19-től 22-ig. Ezen idő alatt minden katonasághoz szükségtelen holminkat öszvepakoltuk és K. I.¹⁶ bátyánknak gondviselésére bíztuk. Lakásunkat bíztuk D. L.¹⁷ barátunkra. (Minden bútoraival egyetembe.)

Azt gondoltuk még akkor, hogy egy pár hó, vagy legfeljebb egy év múlva ismét nagyvárosi lakosok és hivatalnokok leszünk.

Nem is álmodtuk volna meg, hogy Pestet, mint állandó lakosok egyidőre bizonyosan, ha nem örökre utoljára látjuk most.

Ezen idő közben kísértem el kedves anyámat Bodonba, hol gyászba volt mindenki, mert a házigazdát alig néhány napja vitték sírba.

¹² Görgényszentimrei Berzenczey László (1820–1884), reformpárti politikus, Óshaza-kutató. 1848-ban országgyűlési képviselő, kormánybiztos. Részt vett a Mátyás-huszárok szervezésében, és az agyagfalvi gyűlésen jelentős szerepe volt a végső döntések meghozatalában.

¹³ Dercsényi Kálmán.

¹⁴ Szemere Klára.

¹⁵ A Szálloda az Angol Királynéhez Pest, illetve Budapest egyik híres szállodája és étterme volt a 19. században, a mai Deák Ferenc utca 1. szám alatt (V. kerület).

¹⁶ Kraynik Imre a Közmunka és Közlekedésügyi Minisztérium tanácsosa volt.

¹⁷ Dessewffy László (1821–1877), későbbi honvéd főhadnagy.

Szegény nénéneknek nagy vigasza volt anyámat látni. Bodonba kevés ideig mulattunk. Őcsém nem is jöhetett, mert neki dolgaink azalatti rendezése jutott feladatul.

Visszajövet anyám Bodonból csak néhány órát mulatott Pesten, Újvárosra¹⁸ menendő, búcsúnk érzékeny volt. Hogy is ne lett volna, hiszen nem tudhattuk, látjuk egymást vagy se többet. Egy előérzet tudunkra adta, hogy legelső találkozásunkig nagy dolgok fognak végbemenni.

Augusztus 20. Dolgaink rendezve, ösmerőseink búcsúzás végett sorra járva lévén. A „Magyar Király” című vendéglő előtt felültünk a Mindenesre (Omnibusz). Utasok, kik addig kísérték, voltak D. L. és Árkosi Károly. Útitársunk mindjárt volt, mert Knöpfler¹⁹ gyógytanár velünk utazott Erdélybe. Szolnokig vasúton, azontúl Biasini²⁰ gyorskocsiján, sokat sehol sem mulatva és várva azon perccet, mikor Kolozsvárt, jövendőbeli lakóhelyünket megláthatjuk. Az útban többnyire terveket koholva, szomszédjainkkal beszélgetve mulattuk magunkat, néha-néha a Vagner-féle kardjaink fényét is megtekintettük. Így telt el az idő egész augusztus 27-ig, mikor is gyorsszekerünk jókor reggel Kolozsvárt Biasini fogadójába²¹ behajtott.

Szobát nyitva kipihentünk és még délelőtt jelentettük magunkat Berzenczey biztosnál, ki szívesen fogadott és tüstént gr. Mikes Benedek²² őrnagyunkhoz utasított a felvétel és felesketés végett. Őrnagyunk másnapra az úgynevezett nádméz fabrikában²³ lévő laktanyába rendelt a felvétel végett. Azonban délután mindjárt Makray²⁴, [egy] század alakításával megbízott százados eljövén lakásunkra, felszólított, nem kívánnánk-e századjába szolgálni, melyre mi már csak azért is, mert őt egyenes embernek néztük, igennel válaszolván, ő tüstént felesketett minket és 5 napi díjunkt, 1 ft 40 kr pengő ezüst húszasokban kezünkbe is adta. A pénz minket nagy zavarba hozott annyira, hogy elvenni se akartuk, megfélelkezve, vagyis hozzá nem szokva még, hogy közvitézek vagyunk. Kapitányunk végre mégis reá vett, hogy elvegyük, nála az semmi esetre sem maradhatván.

Mi végre elvettük azt azért, hogy tegyük el azt a pénzt, melyet, mint katonák házáunktól kaptunk. (Sokáig megvolt az 5 húszas, de végre egyszer az aprópénz végett igen nagy ínségre jutva, kéntelenek voltunk ezen ereklyét a világ forgalmának által adni.)

¹⁸ Balmazújváros.

¹⁹ Knöpfler Vilmos (1815–1882), orvos, királyi tanácsos.

²⁰ A Biasini Domokos kolozsvári vállalkozó által üzemeltetett személyszállítási vállalat.

²¹ A Külső-Torda, később Petőfi (ma Avram Iancu) utcában található fogadó, ahol Biasini posta- és személyszállítási állomása is volt.

²² Pontosabban Mikes Kelemen gróf (1820–1849), őrnagy, később ezredes.

²³ Cukorgyár, egy helyi vállalkozás volt a reformkorban Kolozsváron, amely később csődbe ment. A Külmagyar utcában lévő épületét laktanyának használták a Mátyás-huszárok.

²⁴ Makray László (1815–1876), kapitány, majd őrnagy és osztályparancsnok, később alezredes.

Augusztus 28. Egy ösmeretséget tettünk. Kozma Zsombor²⁵, volt pesti országgyűlési írnok, jelenleg bajtárs, megösmerve bennünket eljött hozzánk, és a pajtáság hamar megalakult. Ő zarándi, víg kedélyű ifjú, ösmerős Kolozsvárt. Sorsa, mint e lapok mutatni fogják, mienkkel meglehetősen öszve lesz forrva. Ugyancsak e napokban ösmerkedtünk meg Benediktivel²⁶ is, ki jóba, úgymint rosszba osztályos társunk volt.

E hónap végéig nem volt más teendők, mint magunkat felruházni. A dolmányvarrásnál órákat töltöttünk a szabónál, szinte olvasva az öltések számát. Mit mondjak még a piros csákóról. Nagyon sajnáltam, hogy szabó mesterséget nem tanultam, mert akkor magam legrövidebb idő alatt kielégítettem volna vágyamat. Nem kis élvezet volt sarkantyúnk pengésit is hallgatni, mely a pesti művészekről kerülve, kolozsvári pajtásainknál lévő társait jóval felülmúlta.

Ez jutván most néha eszembe (1851), elmondhatom, hogy ily foglalatosságok között eltölt az egynéhány nap, és mi augusztus utolsó napján délután egészen egyenruhába öltözve elmondhattuk, hogy most már magyar huszárok vagyunk.

Nem is tettünk egyebet, mint bámultuk szürke, veres sinórral egyszerűen kihányt²⁷ dolmányunkat. Vörös csákónkat nemzeti színű rózsájával. Sarkunkat öszveítve és kardunkat a kövezeten csörtetve bizonyosan igen örvendettünk volna, hogyha éppen hazánk állapotja nem kényszerített volna ily öltözet felvevására.

Aug[usztus] 30. Este kapitányunk kiadta a parancsot, hogy holnap indulunk Désre, jövődöbéli lakhelyünkre. Kapitányunk Benediktit és minket kettőnket magával fogja vinni.

Aug[usztus] 31. eljött 31-ik reggel és mi útnak indultunk. Kapitányunk Benediktivel egy kocsin, én öcsémmel egy kis szekéren, két pónival, melyeknek kocsisa se volt. Az úton mi magunk hajtottuk a lovakat, helyünk a kis szekéren alig volt kettőnknek.

Este elk[e]r[ül]tünk Széplakra, kapitányunk lakhelyére, hol neje²⁸ bennünket igen szívesen fogadott. Az este vígan tölt el, beszélgetve a törtétekről, és terveket koholva a jövődőről. Ez éjjel háltam a legcifrabb ágyban életemben, olyanban, miről nem hittem, hogy emberek készíteni tudnak.

Szeptember 1. Reggel bementünk Désre, hol már a kész szállások vártak. Én be voltam szállásolva egy Pap Márton, öcsém Pap Miklós nevű kereskedőnél. Hogy nem lehattunk együtt, ez nagyon furcsán esett, mert még azt nem próbáltuk, egy városba és nem egy épületbe lakni, azonban eszünkbe jutva, hogy katonák vagyunk, hallgattunk, nem is lehetett volna mást tenni.

²⁵ Kozma Zsombor (1829–1918), 1848 augusztusában beállt a Mátyás-huszárokhoz. Örmester, 1849. március 17-én súlyosan megsebesült Sárkánynál, a továbbiakban szolgálatképtelen, április 1-jén hadnaggyá léptették elő.

²⁶ Benedikty Albert (1824–1878), Mátyás-husár, később az ezred alszázadosa.

²⁷ Régies magyar szó, jelentése díszített.

²⁸ Torma Lujza.

Különös érzést ébresztett fel bennem ezen első elszállásolás, idegen helyütt lakni, kinek az ember nem atyafia, avval ebédelni, szóval azon családnak tagja lenni, ehhez szokni kell. E jelen esetben még biztosak voltunk, hogy szívesen látnak, azonban²⁹ ellenkező esetben képzelheti mindenki, mily jól eshet annak, ki oka az odavaló elszállásolásnak.

Szeptem[ber] 2. Eltelt hamar, Zsombor elvitt ösmerőseihez, Rác Györgyhöz, kinek fia, Miklós,³⁰ pajtásunk volt. Voltunk a Casinóban³¹ is. Este parancsot kaptam, hogy toborzás végett el fogok menni Bethlen vidékére, újoncokat szerzendő. E szerént holnap verbunkos, még pedig verb[unkos] káplár³² leszek.

Szeptem[ber] 3. Én, mint helyettes tizedes, Rác, Zsombor, Gergely Sándor, egy volt szabó legény (nevét elfeledtem), Barabás Ferenc és még egy pajtás útnak indulánk egy előttem egészen ösmeretlen vidékbe azért, hogy ezredünket ne vesszük.³³

Első toborzóállomás Retteg volt. Itt leszállva a szekerről, végigmentünk zeneszóval az utcán, és bementünk a Casinóba (kocsmába). Az utcán legényeim (öcsém és Zsombor) ugyancsak táncoltak. A nép bámult, de kedvök nem volt felcsapni, mert oláhok voltak többnyire. A Casinóban bort parancsoltam a nép számára, hogy viduljon. Emlegettük egymásnak, hogy hazáért táncolni és bort innya most van alkalmunk először, vagyis, hogy borivással és tánccal is használhat az ember hazájának.

Szept[ember] 3. Végre sok csizmakoptatás és borfogyasztás [után] sikerült Rettegen a felső utcán egy vörösmellényes kocsist arra bírni, hogy csapjon fel.

Tüstént új csákómat nyomtam fejébe, hogy így a nép is lássa ezen esetet és buzduljon, én pedig kéntelen voltam annak kalapját fejembe tenni, mert főveg nélkül fejemet az utcán csak nem hagyhattam. Borzalommal tekintettem újoncom kalapja bélésire, azonban katoná voltam, avval vigasztaltam magamat, hogy fejsű³⁴ van a világon elég.

Hat ily nap telt el, míg toborzók voltunk, és míg táncolni és bort innya kötelességünk volt. Mindöszve 6 újoncot vittünk be, mert a vidék oláh volt és már fel is bujtogattott papjai által. Megösmarkedtünk ezen útnak gr. Mikónéval, Zsombor nagynénjével³⁵, Kozma N. Zsombor nagybátyjával³⁶, ezelőtti főispánnyal, gr. Bethlen Ferencsel³⁷, Jékey Lajossal³⁸, későbbi kapitányommal, Bardocz[i] földbirtokossal

²⁹ Áthúzva: nem hiszem, hogy kitartottam volna könnyen, hogyha meg lettem volna győződve az ellenkezőről.

³⁰ Rác Miklós (1830–1902), az ezred későbbi főhadnagya.

³¹ A megyei polgári-nemesi társas élet színhelye.

³² Tizedes.

³³ Értsd: létszámát növeljük.

³⁴ Dercsényi itt alighanem a fejtetűre gondolt.

³⁵ Torma Krisztina.

³⁶ Kozma Imre, Belső-Szolnok megye főispánja.

³⁷ Bethlen Ferenc gróf (1801–1875), októbertől százados a Zemplén megyei önkéntes nemzetőrzászlóaljban, majd április végétől őrnagy a 2. honvéd vadászrezredben.

³⁸ Porcsalmi Jékey Lajos (1801 k.–1885), 1848 augusztusától önkéntes a Mátyás-huszárezredben, a szabadságharc végéig századosi rangot ért el. *Bona* 2018. Gyászjelentése szerint őrnagy volt. OSZK GYJ.

(ez utóbbinak Udvarhelyen egy igen szép fakó, saját nevelésű arabs ménlova volt), Balogh és még több földbirtokosokkal, kik legalább külsőleg meglehetősen szíveséggel láttak. Többnyire azoknál voltunk szállva, azoknál ettünk. Zsombor ösmerős lévén, sokat köszönhattunk neki ezekért.

Szeptember 7. Visszajöttünk Désre, és örömmel szemléltük, hogy századunk létszáma távozásunk alatt meglehetősen megnagyobodott. 6 felé mentek toborzók velünk egyszerre, a többiek majd mind magyar vidékekre, s fáradságok nagyobb sikerrel is volt. M[agyar]lápósról 30 körül hozott Jánosi bajtársunk.

Szept[ember] 8–20. Szept[ember] 20. Éltünk egyszerű volt, unalmas azért nem volt, mert még minden új lévén, csekélységekben is élvezetet lertünk. Néhányszor tartottunk gyalog gyakorlatokat. Én, öcsém, Zsombor és Rác Miklós Benediktivel öszvegyűlve tanultuk a gyakorlatokat Pestről hozott könyvekből. Esténként Rác Györgynél, Tatrasyéknál s még több helyről öszvegyűlve meglehetősen mulattunk.

Egy nap történt, hogy éppen a századosi irodában napos szolgálaton lévén, kapitányunk elérkezett falusi jószágáról, és megtudván ottlétemnek okát, mondá az örmesternek, Benediktinek, hogy ezután csak tizedes szolgálatra kell engemet és öcsémet használni, a jeleket feltehetjük és hordhatjuk.

Ezen napokban hallottuk, hogy Désről el kell mennünk, mert a határezred parancsnok, Urban³⁹ tudára adta a városnak, hogy bennünket falai között ne tartson.

Szeptember 21–22. Előkészületek napja volt. Századunk, mely már a 100[-at] jóval meghaladta, elosztatott szakaszokra, nékem jutott a 4ik, öcsémnek a 2ik. Ezekről felelősök voltunk, azaz Zugs káplárok⁴⁰ lettünk.

Néhány pisztolyt, karabélyt, kardot századosunk kiosztott, úgyhogy már mindenkinek volt fegyvere. Lovunk nem volt, mert nem volt pénz azt vásárolni.

Szept[ember] 23. Elindultunk Kolozsvár felé szekereken, nagy sár volt egy eső miatt. Dés lakosai mondták, hogy búsulni fognak elmenetelünk miatt. Egész nap utazva késő este értünk Kolozsvárra, hol is a Biasini fogadóba szállásoltak be. Őrnagyunk beszédet tartva nekünk, egy szobába vagy 20[-an] ismerősök álomnak adtuk magunkat.

Szept[ember] 24. Reggel megtörtént századunknak a városba való elszállásolása. Én Zsomborral együtt egy özvegy őrnagynéhoz jutottam, hol is bennünket egy privatdiner⁴¹ szobájába tettek. A háznál lakott egy tiszt a sivkovicsoktól⁴², kinek inasa lakótársunk lett. Ez ismét furcsán esett annyira, hogy Biasini fogadjába akartunk szállást foglalni magunknak. Azonba eszünkbe juta, hogy katonák vagyunk és tűrtünk. A Sivkovics pajtás 3 nyelven beszélt, úgy, hogy mi Zsomborral kéntelenek voltunk franciául beszélni, hogy a pajtárs [sic!] meg ne értsen.

³⁹ Karl von Urban (1802–1877), császári-királyi alezredes, a 17. (2. oláh) határezred megbízott parancsnoka.

⁴⁰ Szakaszvezető tizedes.

⁴¹ Tisztí szolga.

⁴² 41. (Sivkovich-) sorgyalozezred.

Kolozsvárt tudtuk meg, hogy Jelasics⁴³ országunkban van.

Szeptember végéig meglehetősen egyformán éltünk. Gyalog gyakorlataink voltak, hol már tanítási szereppel játszottunk.

Ösmerőseink voltak B[áró] Vay Miklós⁴⁴, kit inkább Miklós fia kedvéért többször meglátogattunk, hol Jakab⁴⁵ öcsénket – mint a Max könnyűlovas⁴⁶ ezrednél főhadnagyot – majd mindég találtuk. Jakab öcsénk mindig mondta, hogy ő magyar lovas ezredbe kívánna jönni és ő különben se lévén politikus, véle öszveütközésbe nem jötünk. Így tölt el szeptember hónap minden rendkívüliség nélkül.

Oct[ober] 1. Megérkezvén a minisztériumtól a pénz, már remondázhattunk.⁴⁷ Első nap 11 lovat kaptunk. Öcsém is kapott, mert a 2-ik szakasz kezdte meg a sort. Mulságunk ekkor már volt, mert a lóbevételnél mindég ott voltunk, várva, mikor kerül a sor reánk. Sivkovics pajtársunktól megváltunk, mert ő Marosvásárhelyre ment osztályával⁴⁸. Mi is a belvárosba költözve, ott hagytuk különben se szíves házi gazdasszonyunkat. 2-ik szállásom volt egyedül (mert Zsombor nagynénjéhez ment) egy idegen helyütt, ott se maradtam csak két nap és mentem én is Zsombor nénjéhez, hol Kálmán is volt.

Október 2-től 15-ig. Mindjárt első napjaiban októbernek lovat kaptam, egy pejtbethlen méneséből. Zsombornak is volt egy lova nénje, Mikónétól. Hogy a lóval való bánást megtanuljuk, elhatároztuk, hogy magunk fogjuk azt még tisztítani is. Annak okáért reggel jókor felkelve, hozzáfogtunk mindhárman az etetéshez és vakaráshoz. Hárman lévén, mindég volt valaki, ki a különben nem éppen legkellemesebb időtöltést kellemessé varázsolta. Kapitányunk megvizsgálván bennünket, megdicsért, hogy jó példát mutatunk többi pajtársainknak.

Lóvakarással, nyeregillesztéssel, szakaszunknak felruháztatásával és gyalog, sőt néha lovas gyakorlatok tartásával tölt el az idő egész október közepéig.

Október közepe táján kezdődött Erdélyben az oláh forradalom. A sok földbirtokos részint jó emberei által figyelmeztetve, részint rossz emberei fenyegetése által figyelmetessé téve, elhagyták lakhelyeiket, és csak kevés ékszereiket mentve meg, jöttek Kolozsvárra. Az oláhok seregenként mentek Naszódra Urban elébe, hol az alkalmások beosztattak a cs[ászári] seregbe, a többiek felesket[t]etvén a cs[ászári] hűségre, hazabocsáttattak. Ezek idegen helyütt már rabolgatni is mertek, és ha azt nem merték tenni is, de szitkozódni a magyar ellen nem mulasztották el soha.

⁴³ Josip Jelačić Bužimski gróf (1801–1859), császári-királyi tábornok, zágrábi főhadparancsnok és horvát bán. Csapataival 1848. szeptember 11-én lépte át a Drávát.

⁴⁴ Vay Miklós báró (1802–1894), konzervatív államférfi, a főrendi ház tagja, erdélyi királyi biztos.

⁴⁵ Dercsényi Jakab (1827–?), katonatiszt, majd gazdálkodó.

⁴⁶ 3. (Ferdinánd Miksa-) könnyűlovasezred.

⁴⁷ Újonc lovak begyűjtése (a német *Remonte*, 'fiatal ló' és a francia *remonter*, 'feljavít, kiegészít' szóból).

⁴⁸ Vagyis két századdal.

Október 10-ike tájba jött Kolozsváron keresztül a Hannover huszárezred⁴⁹ telepje. Rettegre menve ezredjének lovakat viendő. Néhány közölök által jött hozzánk, hol szívesen fogadtattak.

Egy este (*oct[óber] 14. vagy 15.*) parancsot kapunk az elindulásra; hová? miért? azt a katona nem kérdezi. Este már sötét volt, midőn Kolozsvárról Dés felé elindultunk. A kiindult csapat állt 2 szakasz huszárból (az öcsém és az én szakaszom), egy szakasz Max féle könnyűlovasokból és egy rakás kolozsvári nemzetőrünkből. Utunk regényes volt, bár a sötétség miatt kissé kellemetlen.

Reggel 3-4 óra tájban értünk Bonchidára, B[áró] Bánffy jószágára, hol kiküldetésünk valódi okát megtudtuk. Egy Urbannál lévő oláh csorda (3-4 ezer) erre menvén keresztül, rablási tehetségeit kiakarván tüntetni, a bonchidai nemzetőrök által (20-40 gyalog és 7 lovas) széljelverettek, és ezek valami 500[-at] elfogtak. Ezeket Kolozsvárra vinni nekünk lett volna feladatunk.⁵⁰ Azonban kapitányunk a nemzetőrökre bízta a dolgot, és 2 szakaszával Kolozsvárra ment, hol a Hannover huszárok által Rettegről hozott újonc lovak voltak. Magok a huszárok már ott hagyták a lovakat és valami 30-35 beállottak hozzánk, saját lovaikat magokkal hozván. Kolozsra érve éjfél után beszállásoltattunk. Másnap reggel öszveszedtük a lovakat a még hátra lévő embereikkel és útnak indítottuk Kolozsvár felé. Az emberek között kiváló volt Baltesz⁵¹ tizedes, ki most erővel soroltatott csapatunkba. Azonban később[en] a csapatnak egyik legkitűnőbb és legnevezetesebb tisztje lett.

Nékem e napon kapitányom által egy Hannover őrmester őrzése jutott feladatul, kit, mint kapitányom mondá, agyon is löhetek, ha észrevenném, hogy kedve volna elszökni vagy ellenállani.

Elérkezve Kolozsvárra, csapatunknak más kiküldetése is volt, 40-50 huszár és egy század gyalog honvéd⁵² kiküldetett az oláhok fékezésére. Oct[óber] 15. napján már gyilkolni, rabolni kezdték földesuraikat. Én nem voltam ott, öcsém ott volt. Eredménye a kiküldetésnek az lett, hogy valami 5-6 oláh rabló főnököt, a többek közt egy oláh papot is behoztak. Ez, két más társaival felfüggesztetett Szamosfalva egyik dombján.⁵³

Baltesz tizedes csakhamar bele találta magát a csapatunknál. Mindég monda, hogy ő szökevény nem akart lenni, azonban örül, hogy ide jutott. Ő egy szász születésű ember volt, ki már 20 éve 4 császári lovas ezrednél szolgált volt (a Vilmos huszároknál⁵⁴ főhadnagy volt). Könnyelmű pénzköltésben és adós[s]ágcsinálásban, azonban nem feledve soha, mi a becsület.

⁴⁹ 2. (Hannover-) huszárezred.

⁵⁰ A bonchidai események valójában október 22-én történtek. Az eseményről tudósított *Kossuth Hírlapja*, 1. (1848) 117. sz. 517. o.

⁵¹ Balthesz Frigyes (1812-?), őrmester, később kapitány az ezredben.

⁵² A 11. honvédzászlóaljából.

⁵³ Ezen esemény Báré községben történt. *Varga – Miskolczy*, 1988. 111–172. o. A két elfogott prefekt Alexandru Bătrăneanu és Vasile Simonis volt.

⁵⁴ 10. (Vilmos-) huszárezred.

Ösmertsége nekünk nagyon sokat használt. Megtudtuk, mi a katonai fegyelem. Erélyességet sokat mutatott, és ez nekünk se volt utányunkra [sic!]. Vig kedélyű volt, mindég az esteli társaságokban is fő szerepet vitt.

Míndeze az hűzták maguk után, hogy ő néhány napok múlva őrmester és nekünk, különösen kettőnknek igen jó barátunk lett.

A kolozsvári második mulatásunk alatt nagy feszültség uralkodott a császári katonák és mi közöttünk, miután az a hír szállongott, hogy ők minket, és hogy mi őket le akarjuk fegyverkeztetni. Ezért egy estét a nádméz fabrikabeli laktanyában töltöttünk 1-ső századbeli pajtársainknál. Egész éjjel őrszemeket tartva és köröket járva, de az éjjel eltölt minden esemény nélkül. Október közepe táján érkezett meg Monostor faluba (Kolozsvár külvárosa) egy zászlóalj gránátos, kik Erdélyből a rácok ellen küldve, őrnagyuk által minden parancs nélkül visszahozattak.⁵⁵ Ezen gránátosok a Leiningen és Karl Ferdinánd magyar ezredekéből lévén, sok magyar fiú is volt köztök.⁵⁶ Ezeket a magyar ügynek megnyerni, úgy hiszem, tisztjeink feltett szándéka volt, azonban nyilvánosan őket toborzani és általhívni még sem merték, mert őrnagyok erélyességétől és a Kolozsvárt szállásolt egy zászlóalj, többnyire oláhokból álló Karl Ferdinándoktól⁵⁷ tarthattak, annyiba, hogy azok tisztjeik által ellenünk feltűzelve, a mi gyengítésünket, vagy éppen lefegyverzésünket eszközölhette volna ki.

Meghagyatott azért nekünk és a mi többször említett barátinknak (Benedikti, Rác, Zsombor, Baltész és mi ketten) a katonák kaszinójában borral, bor között igyekezzünk ezen tervet kivinni. Zsombor ősmertős lévén Kolozsvárt, az ő segítségével eljutottunk azon csapszékekbe, hová a gránátosok is, bár későn, eljöttek.

Mi megbízatásunknak eleget akarván tenni, megtettük, mit csak lehetett, ittunk ismét és beszéltünk hazánk javát tartva szem előtt, muzsikust is hoztunk és végre táncoltunk.

Sikerült 27-30 gránátost annyira vinni, hogy ezek már felcsaptak nekünk, ígérve, hogy a toborzó gyalog honvéd kapitányhoz el is mennek (huszárok nem akartak lenni), és gránátos csapatjokat elhagyják. Rác Benediktivel el is vitte őket a gyalog honvéd laktanyában, de Bittó⁵⁸ toborzó kapitány, félve a gránátos őrnagy erélyességétől, másnapra utasította őket.

Mi ezalatt azokkal bajlódtunk, kik az igaz útra térni nem mertek. Ezek is hallva pajtásaik sorsát és reggel fele lévén az idő, eszökbe jutva az őrnagyuk által fenntartott fegyelem, lassanként otthagytak bennünket, úgy, hogy mi nemsokára egyedül ma-

⁵⁵ Az alakulat parancsnoka Joseph Urraca alezredes volt. A zászlóalj nem a Délvidékre, hanem István főherceg nádor testőrségéhez volt vezényelve Budára, visszafordulásuk Anton Puchner báró, erdélyi főhadparancsnok parancsára történt.

⁵⁶ A hat századból álló zászlóaljat a 31. (Leiningen-), az 51. (Károly Ferdinánd-) és a 62. (Turszky-) sorjalogezred két-két gránátos százada alkotta. Állománya nagyobb részt román, kisebb részt magyar és szász volt.

⁵⁷ Az 51. (Károly Ferdinánd-) sorjalogezred 3. zászlóalja.

⁵⁸ Bittó István (1806–1865), honvéd százados, később őrnagy.

radtunk. Még ugyanazon éjjel beparancsoltatott századunk a gyaloglaktanyába, mert mint hallatszott, a gr[ánátos] őrnagy le akar minket fegyverkeztetni. Ott voltunk reggelig, reggel a gránátosok elmentek Torda felé ellenségeink közé. Az őrnagy néhány lovas tiszttel bejött a laktanyába, hol a honvédek őt megtámadták. Baja lett volna, de tiszteink közbevetése megmentette őt. Mondják, kik közel állottak hozzá, hogy a 11. ho[nvéd] z[ászló]alj e rohamán halvány lett, mint a fal, minden segédjeivel együtt.

Október 18–20. között fegyverkeztettük le az 1 század Max féle könnyűlovásokat. A dolog igen könnyen ment. Ezáltal századunk kapott 60 lovat, mind jól felszerelve. Én előbb kiválasztottam magamnak egy feketét, de ez karórágó lévén, kicseréltem egy sárgával, mely megint nagyon rugós volt. Úgy jutottam azonban azon sárga lovamhoz, mely Erdélynek majd minden csatáit vélem, vagyis alattam szolgálta ki.

Október 15. táján ment gr. Bethlen Gergely⁵⁹ százados valami 128 huszárral és egy csapat gyaloggal Torda felé az oláhok ellen, kik már általánosan raboltak, gyilkoltak.⁶⁰ Századunk ezen csapathoz csak 25 embert adott, mert mi még fel nem voltunk szerelve. Zsombor velök ment. Mi a felszerelés végett Kolozsvárt maradtunk. Október 23. vagy 24. után indultunk. Első nap Tordáig mentünk, hol sárga lovamat kocsisom vigyázatlanságából vagy akaratából megszurta az első lábán, úgy, hogy valami 2 hétig nem ülhettem reá. Tordán hallottuk első századbeli pajtársainknak Nagylak mellett nyert csatáit⁶¹ az oláhokon, és sajnáltuk, hogy mi ott nem lehetünk. Tordáról mentünk Felvincen keresztül Enyedre. Enyeden tudtam meg, hogy az oláhok Zalatnát, 1843. és 1846-ki bányász hivatalnoki lakhelyemet elpusztították⁶², annak szinte minden magyar lakosait kiölték. Enyeden találkoztam Zsomborral, ki beszélte, hogy a szentkirályi mezőn⁶³ nevezetes összeütközések voltak az oláhokkal, mondta, hogy valami 300-400 oláh esett el, a mieink közül⁶⁴ egy ló és egy ember sebesült meg.

Enyeden Benediktivel voltam szállva egy vendéglőbe.⁶⁵

Kálmán szakaszával a Felső utcába volt beszállásolva.

Enyeden 6 napig mulattunk. Ezalatt 2-szer voltam előőrson az oláhok ellen. Egy este vagy 10-ed magammal a Maros partján voltam Nagylak felé. Hideg volt. Egész

⁵⁹ Bethlen Gergely gróf (1812–1867), kapitány, később ezredes és ezredparancsnok.

⁶⁰ Pontosabban Nagyenyedre ment a 11. honvédszászlóalj egy része (380 fő) Bánffy János báró, százados vezetésével, 110 Mátyás-husár Bethlen Gergely kapitány vezetésével és egy szakasz székely huszár Szentgyörgyi József hadnagy parancsnoksága alatt, továbbá 200 kolozsvári nemzetőr.

⁶¹ 1848. október 24-én a Nagyenyed környéki magyar csapatok győzelmet arattak a nagylaki román felkelőtábor felett.

⁶² 1848. október 23–24-én a Petru Dobra vezette román felkelők felgyújtották és kifosztották Zalatnát, a lakosság többségét lemészárolták.

⁶³ Utalás az 1848. október 25-i marosszentkirályi magyar győzelemre.

⁶⁴ Áthúzva: senki se, még csak meg sem sebesült.

⁶⁵ Áthúzva: jó helyünk volt, külön szobánk, azonban pénzünk nem volt, úgy, hogy zavarba jöttünk mindég, ha eszünkbe jutott, hogy még fizetni is kellene. Miután 3-4 nap lettünk volna ott és mégse fizettünk se szállásbért, se ételért, vendéglősrünk alkalmasint sértve bajunkat bejön egyszer szobánkba és kér, lennének szívesek neki egy...

éjjel nyeregbe voltam, honvédek ott tartották a Maros partját és én egytől a másikig cirkáltam, ezek jól tartottak borral. Reggel visszamentem Enyedre. Ez volt az első szolgálatom az ellenség előtt.

Másodszor voltam előőrson a károlyfejérvári⁶⁶ úton 6 emberemmel. Kettő közülök volt az őrszem az országúton, nékem őrhelyem volt Enyednek legvégső háza, alkalmasint ezelőtt valami cigány kalyiba.

Vitéz legényeim, az őrszemek valamit fényleni látván, azt gondolták, hogy itt az ellenség, vágatva és lármára jöttek vissza, azonban semmi se volt. Szerencsém, hogy meg akartam lármájoknak okáról győződni, és vártam, mert ha akkor fellármázom a várost, mi hatalmamban állott, akkor csakugyan kudarcot vallottam volna.

November 1. November elsőjén déltájba riadót vertek Enyeden, mi hirtelen felkészülve összejöttünk, és vesszük a parancsot, hogy Kolozsvárra visszamegyünk, mert a császáriak Marosvásárhelyt bevévén,⁶⁷ Kolozsvárra igyekeznek.

Enyedet ott hagytuk. Lakosai többnyire magyarok, félve Zalatna sorsát, nem akartak maradni, és bennünket követtek. Ennél siralmasabb jelen[e]tet nem láttam még soha. A lakosok feledve minden vagyonaikat, csak saját megmentésről gondoskodtak. Anyák gyermekeiket ölbe hordva, a nagyobb gyermekek gyalogolva. Minden képen a kétségbeesés. Szerencsés volt, ki székérbe foghatott és kevés ágyneműt rakhatott fel arra.

Mi, huszárok látva ezt, könnyítettünk embertársainkon, kinek bundáját, kinek holmiját lovainkra véve, később a gyermekekre is került a sor, magam is előbb egy kis leányt, később egy fiút vettem egészen Felvincig.

Felvincire estefelé értünk. Be nem mentünk a városba, künn pihentettük lovainkat. Harapva, akinek volt valamije, eltöltöttünk szinte 2 órát, mi után útnak indultunk, és reggel felé Tordára értünk.

Nov[ember] 2. Tordán töltöttük még azon napnak részét, és másnap (nov[ember] 3.) délután Kolozsvárra értünk, hol előbbi szállásainkra beszállásoltattunk. Ezen napon lett b[áró] Jósika Geyza⁶⁸ későbbi jóbarátom hadnagy.

Nov[ember] 3. Kolozsvárt hallottuk meg, hogy a város 2 felől fog megtámadtatni. Urban Dés felől és Gedeon⁶⁹ gen[erális] M[aros]vásárhely felől.

Novemb[er] 4–8. Ezen néhány napok alatt gyakorlatokat tartottunk. Csináltattunk magunknak melegebb öltözetet. Kolozsvár maga zajos volt, mert nyárspolgárai egy része félni kezdett, más része pedig a vendéglőkben verték a németet, mivel csak lehetett. Kolozsvárnak rendes gyalog és lovas nemzetőrei és különösen felcifrázott vadászai

⁶⁶ Gyulafehérvár.

⁶⁷ Utalás a székely tábor 1848. november 5-i marosvásárhelyi döntő vereségére.

⁶⁸ Jósika Géza báró (1824–1888) október 19-én lett hadnagy az ezredben, később kapitány.

⁶⁹ Joseph Gedeon (1789–1859), császári-királyi altábornagy.

voltak.⁷⁰ Ezek legnagyobb tollat hordva kalapjuk mellett, legtöbb jogot tartottak a németeknek a vendéglőbeni megveréséhez.

November 9-én. Reggel útnak indítottunk Dés felé, mint hallatszott, Urban elébe, ki Kolozsvárt meg akarja támadni.

Kiindult pedig századunkon kívül egy század székely huszár⁷¹, 4 század gyalog honvéd a 11. zászlóaljából, vagy 3 század a kolozsvári nemzetőrökből, egy pár aranyosszéki székely gyalog század⁷² és a híres vadász osztály, 6 háromfontos ágyúval. Kíséretül velünk jött még vagy 20-30 szekér nőekkel, kik részint nemzetőrök nejei voltak, részint Désre akartak eljutni, magok azonban utazni nem mertek, félve az oláhoktól. Ezen seregnek parancsnoka br. Baldacci,⁷³ Carl Ferdinandok ezredese volt, ki magával hozott 3-4 tisztet ezredéből nyargoncoknak.⁷⁴ Ott volt továbbá gr. Bethlen Gergely is, bár századja Kolozsvárt maradt. Elindult a sereg, bár nehezen, a nemzetőrök búcsúja igen soká tartott. Apahídja [sic!] előtt megállottunk, vezérünk szemlét tartott felettünk. Századunknak beszédet tartott, mondta, hogy szymeinkből néz ki a vitézség és bátorság. Este Válaszútra értünk, hol a tisztikar B[áró] Bánffy lakásában foglalt helyet. Mi lovasok egy lóistállóban egész kényelmesen foglaltunk helyet. Legényeink vígan voltak, mind egyre Urban volt, kit vágni, szúrni, aprítani mindenkinek kedve lett volna. Már késő volt, midőn századosom magához hívatott. Elmentem azon szobába, hol a tisztikar, számra 50-60 öszve voltak gyűlve. Jelentvén magamat századosomnak, tudtomra adá ez nekem, hogy egy lovat állítsak egy Carl Ferdinand nyargoncnak szakaszomból. Én a rügös sárga lovat adtam néki, előre örülve, mint fog a lovagláshoz nem szokott babamtos tiszt holnap arról lefordulni.

A tiszt, kinek lovat kellett adni, kedvembe kívánt járni, mert egy pohár csájjal⁷⁵, mely a tisztikarnál meglehetősen mennyiségben volt, megkínált. Elfogadtam a csájt és beszélgettünk. Tárgya beszélgetésünknek Urban volt. Mi is lehetett volna más, monda a tiszt, hogy Urban most bizonyosan nem vendégeskedik így, hanem búsul, mert bizonyosan gyanítja, hogy holnap magyarokkal lesz dolga.

Sokáig fenn voltam a tisztekkal, sok csájt megittam. A csájért, nem társaságokért voltam ott.

Felvirradt *nov[ember] 10.* napja és mi végre útban voltunk. Dél tájba a nemzetőrök enni kívántak volna, de menni kellett. Már közel voltunk Szamosújvárhoz, midőn hírt

⁷⁰ 10 század gyalogos, 1 század lovas nemzetőr, valamint 1 század nemzetőr vadász, akik lényegében a régi polgárőrség tagjaiból álltak.

⁷¹ Valójában 3 szakasz a 2. őrnagy osztály 1. századából.

⁷² A Kolozsvárra Kemény Farkas báró, őrnagy vezetésével visszahúzódtott tordai, aranyosszéki és Alsó-Fehér megyei nemzetőrök, kb. 400 fő. A későbbi 75. honvédzászlóalj.

⁷³ Baldacci Manó báró (1807–1852), honvéd vezérőrnagy, az észak-erdélyi magyar csapatok parancsnoka.

⁷⁴ Értsd: futároknak.

⁷⁵ Tea (román).

vettünk, hogy Urban vár bennünket csatarendbe. Nekem ½ századdal, Mayer⁷⁶ főhadnagyunk vezérlete alatt a hátvéd jutott, és mi még a nők szekerei után jártunk, nyugtalanul nézve előre, mi történik. Baldacci Urbant megtámadni rendelé. Balszárnyunk volt Makray [László] alatt, kevés gyalogság és még kevesebb lovasság ágyú nélkül. A közép Baldacci alatt. 6 ágyúval, a vadászok, nemzetőrök és 1 ½ század lovag. Jobbszárny volt a 4 század honvéd.

A nemzetőrök kezdték el a csatát (kivéve, hogy Urban patrollját⁷⁷ 3 ágyúlövessel Baldacci elkergette), bátran rohamozva, még az ellenséget meg nem látták. Azonban mihelyt Urban ágyúja szolt és egy szekely huszár lovát meglőtte, nemzetőreink, hogy fegyvereik könnyebb[ek] legyen[ek], kilőtték fegyvereiket s visszafordultak. A két szárny helyét se foglalta el, és már el volt vesztve az ütközet. Mi egyszerre csak parancsot kapunk, hogy forduljunk meg és menjünk most már, mint előcsapat.

Legnagyobb bajt csináltak a szekerek, mert ezeknek kocsisai megijedve mindenik első akart lenni, és öszvevarodtak. Volt pány⁷⁸ rettegés, melyet még nem láttam.

Egy fertály⁷⁹ órányira megálltunk, a lovasság rendbe állítódott és az ágyúk kiszegztettek, hogy az ellenség, ha jönnek utánunk, illőleg fogadtasson.

Én parancsot kaptam, 6 emberrel a futó nemzetőröket feltartóztatni. Megállottam egy hídnál és meglehetősen goromba voltam, kardomat nem sajnálva ütésre, de senkit se sebesítettem meg. Azonban nem használt semmit, mert megfordult és egyet kerülve Kolozsvár felé indult.

Vezérünk látva, hogy ily sereggel győzni nem lehet, elhatározták visszamenni Kolozsvárra. Még aznap este ismét Válaszúton háltunk, de nem ólba, hanem előőrsön, nehogy Urban véletlenül találjon. Nemzetőreink nagyobb része Kolozsvárt hált, őket rendbe szedni és úgy vezetni nem lett volna senkinek se módja. Szerencse, hogy Urban lovasságát⁸⁰ (2 egész osztály) utánunk nem küldte, mert⁸¹ nem hiszem, hogy hírmondó jött volna Kolozsvárra seregünkéből. Oka pedig ezen tettének az volt, hogy hirtelen visszatérésünket hadicselnek vélte.

Válaszúton éjjelig előőrsön voltam. 15 órszemem volt, kiket sorra járnai bajos volt, szerencse, hogy holdvilág volt. Azonban szerfelett hideg is volt. Ezt embereink már ki nem állhatták, úgyhogy ott hagyták helyeiket és mentek magokat melegíteni. Éjjél után öcsém váltott fel, de szakaszából alig tudott a nagy hideg miatt 6-7[-et] öszvegyűjteni. Szentimrei⁸² hadnagy, ki ezen előőrs parancsnoka volt, egy vinc[el]lér kunyhóba azalatt jól kialudta magát.

⁷⁶ Mayer Adolf (1821–?), az ezred főhadnagya, később kapitány.

⁷⁷ Felderítő járőr (a francia *patrouille*, 'őrs' szóból).

⁷⁸ Értsd: páni (erős).

⁷⁹ Negyed (a német *Viertel*, 'negyed' szóból).

⁸⁰ Urban lovassága mindössze 1 század volt a 3. könnyűlovas ezredből. *Heydte* 1863. 167. o.

⁸¹ Áthúzva: ágyú, ló és ember nélkül lett volna seregünk.

⁸² Szentimrei (Bak) István (1799–1882), hadnagy, később honvéd őrnagy.

Visszatérve Kolozsvárra, a polgárság egészen másképp fogadott, mint eddig. Ezelőtt, ha csak tíz lovas, vagy gyalog honvéd volt együtt, egy harsány „Éljennel” megiszteltetett a polgároktól. Most azonban szégyenelve tettöket Szamosújvár alatt, vagy Urbantól és a császáriaktól félve és minket okozva⁸³, szinte olvasta az ember szemeikből, hogy falaik közt kedvesek nem vagyunk.

November 16-ig. Eltelt az idő minden nevezetes esemény nélkül. Gyakorlatokat tartottuk, néha ez volt minden dolgunk. Magyarhonbul ez időtájba valami 4-5 ezer bihari lándzsás nemzetőr érkezett, hoztak 6 ágyút is magukkal.⁸⁴

*November 17-én.*⁸⁵ Délelőtt 10–11 tájba minden parancs nélkül kiállít[at]ott hirtelen osztályunk és Szamosfalva felé (Dés felé) kivezetetett a városból. Szamosfalvára érve azt gyalog honvédek által tömve találtuk. Ezek beszélték, hogy Urban már Válaszúton van. Szamosfalva dombon fekszik, honnan a völgyet Apahidáig belátni. Valóban, magunk is meggyőződünk a dolog valóságáról. Apahida táján a hegyek mind be voltak lepve oláhokkal.

Ekkor kaptam parancsot Kolozsvárra nyargalni és Baldacci ezredesnek⁸⁶ hírül vinni, hogy az ellenség Györgyfalva [felé] húzódik. Sárga lovam gyors lábaival hamar a városba voltam. Parancsnokomat meg is találtam, éppen az utcán egy kocsiba ülve, furcsán esett, minőn ő a tölem vett hírt véve, szinte haraggal utasított el magától.

Azonban most már tudtam, hogy katona vagyok, parancsoknak eleget téve, sarkantyúba vettem sárgámat, és nem sok idő múlva ismét csapatomnál voltam. Szamosfalva végén 1 osztály lovas és 6 ágyú volt, ezek előtt ezredesünk, Mikes Kelemen, századosunk⁸⁷ és még több főtiszték néztek Apahida felé.

Esteledni kezdett, az oláhok tüzelni kezdettek a hegyek tetején, és Urban alkalmasint tudtul akarva adni jövetelét, vagy ½ mérföldnyi távolságra 4-5[-öt] lövetett 2 ágyújával. A vidék télies regényessége, az ágyúfüst felemelkedése, a hegyeken az oláhok tüzelése egy festőnek tájfestvényhez anyagot adott volna.

Vezéreink csak holnap várva támadást, azonban azt erélyesen akarván elfogadni, elhelyeztettek bennünket. A gyalogság Szamosfalván rejtetett el, a lándzsások⁸⁸ az országúton Kolozsvárig foglaltak helyet. Mi lovasok szárnyt fedtünk, félszázadunk Mayer alatt az akasztófa közelébe állítattott 2 ágyú fedezetére. Midőn helyünket elfoglaltuk, már meglehetősen sötét volt. Nemsokára szénát kaptunk. Lovainkat zabláiktól

⁸³ Értsd: okolva.

⁸⁴ Pontosabban Bihar és Szabolcs megyék, valamint a Hajdú-kerület nemzetőr zászlóaljai. A hatfontos úteget pedig Czetz János őrnagy, Vay Miklós báró mellé kinevezett tábornoki segéd szállította Pestről Kolozsvárra.

⁸⁵ A szamosfalvai ütközet és Kolozsvár kiürítése valójában november 16-án történt.

⁸⁶ Baldacci ekkor már tábornok (vezérőrnagy) volt.

⁸⁷ Makray László.

⁸⁸ Lándzsával felszerelt nemzetőrök.

megszabadítva ettünk. A gyalogság és a lándzsások zúgása állapotunk regényességét meglehetősen nevelte⁸⁹.

Alig ettünk 1 fertály órát és dobszó hallotta meg füleinket [sic!]. Micsoda dobszó, senki se tudta, azonban aggodalmat gerjesztett bennünk, sötét lévén nagyon.

A dobszó mindég közelebb hallatszott. Tudva azt, hogy a mieink Apahida felől dobszó mellett nem jöhetnek, gyanítottuk, hogy Urban éjjeli támadást akar tenni. A honvéd gyalogság egy századon kívül mind beparancsoltatott Kolozsvárra már alkonyatkor, azt tudtuk, [és] azt is, hogy e nevezett századon kívül csak lándzsások és mi, lovasok tartottuk a helyet. Nem kis aggodalomba voltunk azért, midőn a dobszót, és különösen midőn azt már nagyon közel hallottuk. Lovaink hamar fel voltak készülve, rajta is ültünk, midőn parancsunk érkezik, hogy a két ágyút vigyük be a városba. Fél-századunk a legszebb rendbe fordul a város felé, midőn Szamosfalva felől a puskázás megkezdődött.

Az egy század honvéd elrejtette magát egy domb megé (tőlünk alig 100 lépésnyire oldalt), és úgy várta be a dobszóval ijeszteni kívánt ellent. Midőn már igen közel voltak, egyszerre tüzeltek úgy, hogy mondják, valami 50 császári lett a tüzelés áldozata.

A császáriak feleltek a tűzre, a honvédek között nem tettek nagyobb kárt, azonban nekünk egy lovunkat az ágyúból kilőték.

A tüzelésre nagy zavar lett. A mi lovaink megijedve az éjjeli tüztől és fegyverropogástól, nekirugaszkodtak, az egyik ágyú ott is maradt. Futottak lovaink, mint csak lehetett, a sötétség őket kormányozni nem engedte. Én is lovamnak szabad menetelt engedve társai után, egyszer csak lovammal együtt egy mocsárba leltem magamat. A mocsár előtt árok lévén, midőn lovam azt ugrotta keresztül, engemet magától elvetett. Midőn magunkhoz jöttem⁹⁰, magam voltam, nyögdecseléseket hallva. Azt éreztem, hogy mocsárba jutottam, de ebből visszafelé véve utamat hamar kiszabadultam. Valami 20-an, köztük Zsombor jutottunk ily gyalog sorra. Egy mocsár volt, melybe lovaink vittek és e mocsárba terhelték le lovagjaikat. Felvászorogva Kolozsvár felé eredtem, nehogy a gyalogság által utam elzárat[t]assék.

Alig mentem 100 lépést és Baltessel találkozáva, ki kitanult lovának tüzet fékezni tudván helyt maradt és utánunk kiabált. Megismertük egymást és mentünk a város fele. Közel a városhoz egy pajtásom egy szürke lovat vezetett azon 20 közül, melyek vélem hasonló sorsba osztoztak. Ezt elfoglaltam, reá ültem és ismét huszár lettem. Csapatomat meglelve öcsém és barátaim után tudakozódtam. Öcsémet nem érte baj, de Zsombor is gyalog lett. Nem akarva őt a csatahelyen hagyni, Baltessel és öcsémmel visszamentünk őt megkeresni. Már kint voltunk, közel a helyhez, midőn ő gyalogolva utánunk [ért]. Szamosfalva házainak tűzénél bennünket megismert, ekkor aztán visszatértünk. Ő szüleihez ment, mi csapatunkhoz.

⁸⁹ Értsd: növelte.

⁹⁰ Értsd: magamhoz tértem.

Ezalatt, még mi Kolozsvárt elhagytuk, a városban ellenforradalom ütött ki. A polgárság a honvédeket, minket, b[áró] Vayt, Baldaccit okozván, hogy most ellenség jön reájok, azok ellen nyilván kikeltek. B[áró] Vayra reá löttek, Baldaccit megfogták és a városházába bezárták és követelték, hogy mi, honvédek hagyjuk el a várost.

A vezéreink látva, hogy a várost nem tarthatják meg, bennünket visszahívtak és megparancsolták, hogy a Váradi úton menjünk Magyarhon felé. Mi teljesülésbe is ment. Még azon éjjel elhagytuk azon várost, ahol annyi sok „éljent” aratott csapatunk. Midőn a nagypiacon keresztül mentünk, 2 ágyúnk után a Carl Ferdinand zászlóalj sorba volt állítva. Ezek, ha a töltéstartóba lévő 60 töltényeket használták volna, bennünket tönkre tehetek volna.

Éjfél tájba érkezhettünk Gyalura⁹¹ a legnagyobb rendetlenségben. Ez éjjel igen nagy hideg volt, a bajszosok jégcsapokat hordoztak magukkal. Leszállva lovainkról, melyeket istállókban elhelyeztünk, a m[agyar]kapusi vendéglőbe mentünk, hol nagy láрма és ígér[e]tek közt szerencsések voltunk egy kevés meleg ételt enni. A szoba tele volt bajtársakkal, kolozsvári polgárokkal és nem kevés nőekkel, kiket a rémülés vert ki Kolozsvár falai közül. Ott volt ezredesünk, őrnagyunk és kapitányunk is, kik magokba beszélgettek az eseményekről. Végre álmosak lévén, Baltesz, öcsém és én egy konyha oldalán még több bajtársunkkal együtt helyet foglaltunk és aludtunk, töltéstartónkat párna helyett használva. Ez éjjel szállongott az egész kolozsvári véderő Kapus felé egyenként, minden rend nélkül. Mindenki el volt rémülve.

Nov[ember] 18. Reggel parancsot várva, azt 9 óra felé megkaptuk. Baltesz 8-ad magával Bánffyhunyadra küldetett szállást csinálni, ketten hozzá csatlakoztunk.

Ez úton öszvejöttünk Zsomborral és még több társainkkal, kikkel Nagykapuson ebédeltünk, húst sütvé magunknak, innen kiindulva egy üteg ágyút leltünk minden fedezet nélkül, melyet bekísértünk Hunyadra⁹². Visszamenve onnan Kőrösfőre⁹³ szállásra.

Nov[ember] 19., 20., 21. Mulattunk Kőrösfőn. Kolozsvárról itt hallottuk, hogy Urban bent van. Szállva voltunk sok nemzetőrrel, sárga lovamat visszakaptam. Itt szedtük rendbe századunkat, én is szakaszomat.

22. Őrszemen voltam öcsémmel és szakaszunkkal Almás⁹⁴ felé. Reggel felé riadó volt haszontalanul.

23. Elmúlt minden nevezetesség nélkül.

24. Ment osztályunk Almás nevű oláh faluba, szállva voltam öcsémmel és Makray Domokossal⁹⁵ egy tiszta oláhnál. Első órában Domokossal egy malacot vettünk 4 húszasért, mely sokat visított, míg haza hoztuk.

⁹¹ Áthúzva: Nagykapusra. (Magyar- és Nagykapus ugyanaz a település.)

⁹² Bánffyhunyad.

⁹³ Kőrösfő.

⁹⁴ Váralmás, akkori nevén Nagyalmás.

⁹⁵ Makray Domokos (1821–1849), közvitéz, később honvéd hadnagy.

25–26-án. Almáson mulattunk. Egy boltba sok puncs essentiát kaptunk, erre vendégünk is akadt elég a tisztikarból, kiket gr. Mikes nem vendégtelt meg legjobban.

27-én. Elindultunk Csucsá felé vadon erdei utakon, melyek tulajdon embereink által le voltak vágva. Este fele voltunk Csucsán, késő este Feketetón, hol háltunk, és ahol Árkosi Károllyal öszevettem.

28-án mentünk Körniczel⁹⁶ nevű rongyos oláh faluba.

29-én voltunk est Élesden, azt reményelve, hogy holnap Nagyváradra megyünk. Nem is álmodva azon évi eseményekről, némi élvezetet nyújtott azon gondolat, nagyvárosba katonának lenni. Azt hallottuk itt-ott, hogy Debrecenbe vagy Pestre megyünk téli kvártélyra.

30-án. Várad helyett visszafelé mentünk, és Feketetón, Csucsán keresztül éjjel Csiszérre érkeztünk, hol másnap reggelig mulattunk.

31-én Krasznára értünk és beszállásoltunk. Én Baltesszel.

December 1-én. Alakít[at]ott 2 századunkból 3-dik. Ezen alkalommal sok előmenetel volt. Mayer főhadnagy lett, 3-ik századparancsnok. Ösmerőseink közül Baltesz, Benedikti, B[áró] Huszár⁹⁷, Kinizsi⁹⁸ hadnagyok. Én őrmester lettem.

2-án. Elindultunk Somlyóra.⁹⁹ Somlyón beszállásoltattunk. Én öcsémmel együtt, egy pár debreceni gyalog nemzetőrrel voltam. Mikinszkyt¹⁰⁰ itt találtuk, mint őrmester. Itt vettem, mint őrmester legelőbb szénát, zabot századom számára.

3-án. Mindjárt reggel elindultunk Szopor¹⁰¹ felé pár század debreceni nemzetőrrel, kiknek gubájuk a sok esőtől megnehezedvén, a nagy sárba alig bírtak járni. Éjjel értünk Szoporra.

4-én. Szoporon voltunk. A papnál találkoztam Décsey¹⁰² h[ad]biztossal.

5-én. Visszamentünk Somlyóra. Öcsém Tasnád felé, én a régi úton. Somlyón Domokossal szállva voltam egy öreg víg Tímárnál.

December 16-án. Mulattunk Somlyón. Ezen idő alatt gyakorlatokat tartottunk. Ez alatt jött meg tábornokunk Bém¹⁰³, ki mindjárt szemlét tartott felettünk. Bém eránt feltűnő rokonszenyünk volt és minden ember remény...

December 17. Somlyóról elindultunk, amint az útirend ki volt adva, Máramaros-sziget felé. Este Zsibóra értünk, hol b[áró] Kemény Farkas¹⁰⁴ volt egy csekély osztály nemzetőrökkel. Ezekről hallottuk, hogy a Szamos völgyén felfele ellenség van, alig

⁹⁶ Korniczel. Magyarosított neve Báródsomos.

⁹⁷ Itt nem egyértelmű, hogy Huszár Károly illetve Sándor báró közül melyikről van szó.

⁹⁸ Kinizsi István (1826–1886), 1849. március 23-tól kapitány.

⁹⁹ Szilágyosomlyó.

¹⁰⁰ Debreceni polgár, szíjgyártó, őrmester.

¹⁰¹ Itt nem egyértelmű, hogy Felső-, illetve Alsószopor közül melyikről van szó.

¹⁰² Décsey László (1814–1866), országgyűlési képviselő, Közép-Szolnok és Kraszná megyék kormánybiztos, egyben felelős volt az erdélyi hadsereg ellátásáért is.

¹⁰³ József Bém (1794–1850), vezérőrnagy, az erdélyi hadsereg parancsnoka.

¹⁰⁴ Kemény Farkas báró (1797–1852), őrnagy, később honvéd ezredes.

1 óra járásra. Sibón¹⁰⁵ be nem szállásoltak, hanem kevés pihenés után kimentünk egy major alá, hol tábort ülte vígan voltunk. Az nap még egy kör (patrouille) ment Tihó fele vizsgálandni. Ezek bemenvén Tihóra, ott az ellentől lövéssel fogadtattak. 2 ló megsebesült.

Dec[ember] 18. Osztályunk, egy zászlóalj gyalog nemzetőr, 2 ágyú Tihó fele ment az ellenség elébe. Tihóra érve a faluba már nem volt ellenség, azonban az ágyúk a falura szegezettek és volt sok lövés az üres házakra. A nemzetőrök bementek a faluba és felgyújtották azt. Szurdok felől elleneink kimozdultak és jöttek felénk. Erre mi visszahúzódtunk, és beértünk anélkül, hogy elleneink üldöztek volna, Sibóra, hol beszálásoltattunk. Öcsém ez este ment Tóth Ágostonhoz¹⁰⁶ levéllel Nyíresfalvára. 1 z[á]szlój székely gyalogság megérkezett.¹⁰⁷

Dec[ember] 19. Reggel jókor kiállottunk és mentünk elleneink felé. Én egy szakasszal voltam az előcsapat. Tihó előtt észrevettem, hogy a faluba ellenség van.

Szakasszommal felfutottam hamar egy dombra, honnan beláttam a faluba. Nevetséges volt az ellenséges gyalogságnak és lovasságnak sietését nézni.

Ezalatt századom elérkezett, de a gyalogság nem jövén utánunk, vesztegelni kellett. Elleneink, 1 század határőr¹⁰⁸ és 1 szakasz dragonyos,¹⁰⁹ látva, hogy mi őket nem üldözzük, lassan haladtak a Szurdok felé vezető úton. Századunk ezt látva, keresztülment velünk a patakon és megrohantatta velünk elleneinket. Ezek nem véve tréfára a dolgot, nekimentek egy meredek dombnak, hol tudták, hogy biztosak támadásaink ellen. A dragonyosok leszállva lovaikról, vezették fel azokat. A hegyről tüzelt a gyalogság reánk, és mi, nem árthatva nekik, kapitányunk által visszaparancsoltattunk. Ezalatt megérkezett gyalogságunk, de elleneink is kijöve Szurdokból, csatarendbe állították magokat. Elleneinket becsültük 5-6 ezerre, azonban fekete színök hamar elárulta oláh¹¹⁰ létüket. Jobbszárnyon volt 2 század fehér szíjas századjok, kik példás rendben léptettek bokroktól meglehetősen fedve, a Szamos part hosszán ellenünk. Ezek ellen én rendeltettem ki szakasszommal, mint mondták, tartóztassam fel őket, míg a gyalogság elérkezik.

Csatárláncot képezve, pisztolyból lövöldözve feléjük mentem, lassan eléjükbe, azonban csakhamar tüzeltek ők reánk, pisztolyaink golyóitól mit sem tartva. Itt hallottam először apró golyófütyölést. Lovainkkal szüntelen mozogva tartott e tréfa vagy 20 percig, anélkül, hogy nekünk ártottak volna, bár oly közel voltunk egymáshoz, hogy a bajuszos vagy barna embert jól meg lehetett különböztetni a bajusztalantól vagy szőkétől. Elérkezvén a gyalogság, ezek felváltottak és én szakasszommal visszamentem

¹⁰⁵ Zsibó.

¹⁰⁶ Tóth Ágoston (1812–1889), honvéd őrnagy, később ezredes.

¹⁰⁷ A 15. (2. székely) határőrezred zászlóalja.

¹⁰⁸ A 17. (2. oláh) határőrezredből.

¹⁰⁹ Az 5. (Savoyai Eugen-) dragonyosezredből.

¹¹⁰ Áthúzva: nemzetőr. (Valójában román népfelkelők voltak.)

századomhoz. Részünkről csak 3 század gyalog volt tűzbe, ezek bár a balszárnyunkon visszanyomták a gyalogságot, de a jobbszárnyon a sok oláh ezer [sic!] a mászhatatlan csere¹¹¹ közt bekeríteni igyekezett. Ezen okból vezérünk, Czetz¹¹² alezredes, visszahívatott bennünket, visszahúzóadásunk rendbe történt és nem tartott sokáig, mert elérve a Tihói patakot, ott ismét csatárláncot formáltunk.

Elleneink megálltak, szinte látszott rajtuk, hogy tanakodnak. Láttuk, mint másztak fel mind a meredek dombra és ott lapály lévén, eltűntek szemünk elől. Vezérünk nem sok időt várakozott és utánok indított. Mi azonban csak hült helyőket találtuk. Jónak láttak szemünk elől eltakarodni, hátra nem lehetett, mert Tóth Ágoston Nyíresfalván volt, így tehát oldalutakon kéntelenek voltak menni. Veszteségök, mint hallok, 50-60 ember és 1 ló volt. A mi veszteségünk 3 sebesült székely gyalog volt. Ez volt első komoly csatám. Este jó viseletünkért és kedvünk neveléséért Wesselényi pincéjéből minden emberemre 1 icce aszút vettem ki. Volt dínom-dánom. Lakásomon Zsombor győzetett le legelőbb a bor által, kezdett garboncáskodni.¹¹³ De lefektettük és így vége lett a perpatvarnak.

Dec[ember] 19. és 21. Sibón voltunk, készen minden percben az elindulásra.

Decemb[er] 22. Délután hirtelen parancsot kapva, Tihó fele mentünk. Szurdokon túl már este volt, midőn osztályunk a Szamosnak egy gázlóján ment keresztül. Én kapitányom után menve, véle együtt egy gödörbe jutottuk, honnan bajos volt kijönni. Ezen este oly hideg volt, hogy lovaink farka egy jégcsappá fagyott azon idő alatt, míg a Szamoson keresztül mentünk. Az éjjelt egy oláh faluba töltöttük, Baltessel egy házba voltunk. Emberei[n]k közül többen voltak ott. Nem aludtunk, hanem tüzet rakva beszélgettünk.

Dec[ember] 23. Egész nap utaztunk és fáztunk, este fele értünk Kaczkóra. Az úton több oláhok által elpusztult úri lakot találtunk. Kaczkón egy oláh se volt hon¹¹⁴.

Én Domokossal és öcsémmel egy zárt házba jöttünk, melyet feltörni kénytelenek voltunk. Tüzet rakva ennivalóról gondoskodtunk, Kálmán hozott egy kövér libát és libazsírt, de ez utolsóba tévedésből beleültem. Ez este tanultam meg, hogy libát tollajától megtisztítani igen unalmas.

Dec[ember] 24. Kaczkóról kiindulva délután Désre értünk, hol a polgárok nagy örömmel fogadtak. Én elmentem régi gazdámhoz, ki megvendégtelt, mire nagy szükség volt.

Ösmerőseimet alig járhattam végig, már indulni kellett. Azonban Baltessel ott maradtam befogatásokat¹¹⁵ tenni, melyre nemigen örültem.

¹¹¹ Értsd: cserjés, bokros terület.

¹¹² Czetz János (1822–1904), alezredes, vezérőrnagy.

¹¹³ Értsd: kötekedik. A garabont szóból ered, ami a darabontnak (gyalogos katona) egy köznyelvi formája.

¹¹⁴ Értsd: otthon.

¹¹⁵ Itt nem világos, hogy a szerző mire gondolt: újoncozás, vagy esetleg letartóztatás lehetett.

Estefelé megkezdjük szomorú munkánkat. 5-en látogatásokat tettünk, hol szívesen nem láttak. Azonban mi kéntelenek voltunk azt tenni.

Dec[ember] 25. Alig aludva 2 órát, Baltessel csapatunk után eredtünk. Délre beértünk Szamosújvárra Meskó nevű örményhez, ki dési gazdámnak apósa volt. Délután Kolozsvár felé siettünk. Hallottuk, hogy Kolozsvárt ellenség van, hogy holnap ütközet lesz és ezt elmulasztani nem lehetett. Az éjjelt Válaszúton töltöttük, hol tudomra esett, hogy Bem bevette Kolozsvárt minden lövés nélkül.

Dec[ember] 26. Másnap már hajnalba úton voltunk, alig várva a percet Kolozsvárt lehetni. Kolozsvárra beérve éppen szállásról dolgoztunk, midőn halszik, hogy riadót vernek és fúvnak és kiabálják, hogy a schvea legerek¹¹⁶ bent vannak. Bajtársaim a lármára csoportozva, mi is közibe állottunk. A lármára 2 dragonyos adott okot, kik faluról, nem is álmodva Kolozsvárt létünket, bejöttek és természetes tüstént foglyok lettek. Csapatunk rendbe szedődvén, kiindít[at]ott Bánffyhunyadi felé, mint hallottuk, foglyokat hozand be. Utunk nagy elővigyázattal történt. Még aznap Kiskapusig mentünk, hol beszállásoltattunk. Öcsém szakaszával Bánffyhunyadiig ment még azon éjjel, és ott egyesült Riczkó¹¹⁷ seregével.

Dec[ember] 27. Ezen napon visszamentünk Kolozsvárra, Baltessel és öcsémmel együtt beszálltam Zombor szüleihez. Egy más csapat, mely a tegnapi napon velünk egyszerre a Szilágyság fele indult ki, behozott 300 csász[ári] gyalogot és 22 lovast 7 tiszttel, kik letették fegyveröket.

Kolozsvárt mulattuk december 30-ig. Ezen idő mulatsággal teljes volt. Azt gondoltuk, fiatal harcosok lévén, hogy a világot hódítottuk meg. Pénzünket ruhákra és fényűzési cikkekre költöttük. A kolozsvári nép nevelte önbizalmunkat, mert az éljeneket nem kímélte. Csapatunk minden nap kiállott indulásra készen, a bizonytalanság nem nevelte boldogságunkat. Mi Zombor házánál igen jól éreztük magunkat. Szülei és 2 leány testvére igen jó kedvűek lévén, ez nekünk igen jól esett. Paripáink kipihentek. Csak az volt bajunk, hogy bekecseink dec[ember] 30-a este még nem voltak készen.

Dec[ember] 31. Reggel útnak indultunk Beszterce fele. Utazásunk csendes és lassú volt. Este késő volt, midőn Szamosújvárra értünk.

Január 1. 1849. Újév első napját kellemetlenül kezdtük meg, mert vezérünk jókor akarván kiindulni, de a szamosújvári polgárok legényeinket és magunkat is igen jó reggelivel tartva, a csapatok kiállása nem történt a kívánt gyorsasággal.

Tisztjeink tehát minket, örmestereket és káplárokat szidtak ki ezen hanyagságért, azonban egyéb semmi se volt.

Utunk a besztercei úton ment, és késő este jutottunk Bethlen közelébe. Tisztjeink megtudták, hogy Bethlenbe egy csász[ári] tiszt 20 emberrel s több lándzsás oláhokkal előőrsön van, ezeket elfogni századunkra bízott. Kapitányunk után sebes[en] ügetve

¹¹⁶ Könnyűlovasok (francia: *Cheveau-légers*, magyarul: svalizserek).

¹¹⁷ Riczkó Ignác (1815–1849), ezredes.

csakhamar Bethlenbe voltunk. A nagy híd mellett álló 2 vagy 3 császári katonát egy hegyre ugrattuk, kik csak a nagy sötétségnek köszönhették életüket. Bethlenbe beérve megtudtuk, hogy a tisztt a Bethlen Ferenc kastélyába időzik, ezen épület tüstént körül vétetett. A tisztt nem is álmodva jelenlétünkről, a lármára egykedvűleg kérdezte „Halt! Wer da?”¹¹⁸, midőn azonban pisztolyaink feleletjét hallá, eltűnt. Én néhány pajtársammal leszálltam és bementem a házba. Némi keresés után a tiszttet meggletem a tornácon egy közemberrel. Amint a gyertyával reá bukkantam, kardját nyújtva pardont kért.

Ezalatt öcsém több osztrákokot vett üzöbe, kik egy kerítésen keresztül ugorva mekedtek meg. Egyik azonban lándzsájával öcsém lovát koldussá tette, lába ínát keresztül vágva. Az éjjelt Bethlen iskolájába töltöttük, helyünk máshol nem lévén.

Január 2-a. Utunkat folytattuk Beszterce fele. Ezen napon kirendeltetem nyarogoncnak tábornokunkhoz. Dél tájba Somkerékből kiugrattuk a dragonyosokat, elfogva belőlök 2-öt vagy 3-at. Bethlenből egy csapatunk Naszód felé ment, hol császári sereg volt. Ezeknek délután ütközetjek volt és győztek. Somkereken tábornokom parancsolatjából bementem gr. Kornis lakására zabot szekerekre rakatni és Besztercére vitetni¹¹⁹. Beszterce előtt csapatunkat beértem. Besztercén történetesen beszállásoltuk magunkat, Baltesz és öcsém gr. Bethlen Lajoshoz, ki Munkácson lévén fogságban, szüleinket ösmerte. Gazdánk sebesült állapotban volt, őt az oláhok vagdalták öszve, csak a szerencsének köszönheti élete megmentését. Gazdánk igen szíves volt erántunk, jól tartott, és mi meg voltunk elégedve.

Január 3-a. Indultunk Borgóprund felé. Kimenve a városból, egy Naszódról jövő csapatunkat ellenségnek vélve, megtámadtuk minden kár nélkül. Ezután századunk visszaparancsoltatott Besztercére, helyőrségre. Besztercén mulattunk egész január 10-ig. Ezalatt seregeink egy része kiment a Borgói-szoroson Urbant üldözve, ki Vatra Dornát Bukovinában is odahagyta. Bem onnan visszatért seregeivel, Riczkóra bízván a szoros megvédését. Besztercéről voltam Baltessel egy napon Kérlésen, vagyis a Cserhalmon, gazdánk jószágán. Itt bírók lettünk a faluba, 7-et, kire gyanú volt, hogy gazdánkat öszvevagdalták, bevittük a városba. Erre gazdánk által voltunk felszólítva.

Január 11-én. Kiindultunk Besztercéről, utunk délfelé ment, még aznap Tekére, egy szász helységbe értünk.

12. Egész napon utazva Gernyeszegré értünk gr. Teleki jószágára. Baltesz elhagyott bennünket, Szászrégenen lovat akarván venni. Este hozzám jött szállásra. E napi gazdám, egy parasztpolgár, cifra asztalneműn adott enni, packfong¹²⁰ kanalakkal, melyek Szászrégenből kerültek a kiraboltatás alkalmával.¹²¹

¹¹⁸ Német: Állj! Ki vagy?

¹¹⁹ Áthúzva: 3 szekeret vitettünk.

¹²⁰ Német: újezüst. Réz, nikkal és cink ötvözete.

¹²¹ 1848. november 2-án a székely tábor csapatai tisztázatlan körülmények közt felgyújtották és kirabolták a várost.

Január 13. Gernyeszegről kiindulva jókor Vásárhelyen¹²² voltunk. Vásárhely polgárai éjjennel és zenével fogadtak. Beszállásolva egy asztalosnál voltam, szembe vélem volt Baltesz Retteginél. Szállásomat csak lovam használta, én mindég Retteginél voltam.

Január 14. és 15. E két napot Vásárhelyen töltöttük, inkább nyugodva, mint társaságot keresve. Eddig megtanultuk, hogy táborral utazva különösen életneműt [sic!] venni nem lehet. Annak okáért Vásárhelyen vásároltunk mindent, mit csak lehetett. Kávét és nádméz se hiányzott. Baltesz vett egy pincetokot¹²³, és mi öröknek ajánlkoztunk. Elleneinkről semmit se hallottunk. Komoly dolgokkal nem igen törtük fejünket.

Január 16. Kiindultunk Szeben felé. Előcsapatot századunk és Baltesz szakasza vitte. Utunk elejente sáros, később kissé fagyott, havas volt. A nap egyszerűen tölt el estig. Menet közbe felkerestük barátinkat, és azokkal beszélgetve hamar telik az idő.

Este volt már, midőn Gálfalva alatt Baltesz szakaszával a faluban trombitászt és dobolást hall. Jelentést tevén fölé, előbb századunknál, és minket kissé meglepett, nem is gondolva, kik lehetnek a trombitások.

Azonban tábornokunk már rendelte az ágyúkat előre és egy dandárt oldalra is elindított. Alig telt el néhány perc és elleneink már ágyúval lőttek reánk. Itt láttam először ágyúgolyót repülni, háromfontosak voltak. Eszembe jutottak gyermekéveim, midőn labdáztam. Elleneink ágyújira a debreceni ½ üteg felelt. Ezalatt láttuk elleneinket a faluból futni, mégpedig rendetlenül, az ágyúzás csak arra volt, hogy időt nyerjenek. Elhallgatván ágyújuk, mi a faluba bementünk a székely gyalogsággal együtt. Ezek vagy 10 cs[ászári] katonát, kik elkéstek, részint lelőttek, részint elfogtak. Részünkről 2 vagy 3 székely gyalogot láttam elhullni ágyúgolyó által.

Beérve a faluba parancsot kapott 1 század székely gyalog és a Kinizsi szakasza a legelső faluba előrsre menni. Kinizsi sehol se találtatván, én rendeltetem szakaszához ezen estére. A holdvilágnál lassan haladva a falu fele egyszerre 3 cs[ászári] könnyű lovas terem előttünk. A székelyek tüzelnek reájok, mi kergetjük. Kettőt megkaptunk közölök sebesülve, egyiknek lova nyakát törte, harmadik egy levéllel elillant. Ekkor megérkezvén Kinizsi, én visszamentem Gálfalvára.

Gálfalván Balteszt megleltem hamar egy háznál, hol a császáriak egy kész vacsorát és terített asztalt hagytak nekünk. Volt vagy 10-15 font¹²⁴ hús megfőve és egy dézsába aszú bor.

E vacsora helyet talált, kapitányunk és sok más bajtársak társaságában szakaszaink egészségökre ittunk. Ezen éjjel nyugtalan volt, mert az előrsök szüntelen verekedtek egymással. Éjfél tájban még egy század gyalog és öcsém szakasza rendeltetett erősítésül. Baltessel nem akarva aludni, egy az oláhok által elpu[sz]tult házban kályha

¹²² Marosvásárhely.

¹²³ Borospalackok tartására szolgáló kosár vagy ládika.

¹²⁴ A szövegben #-el jelölve.

helyére rakott tűznél hallgattuk, mint ropog a fegyver a szomszéd faluban, és gondolkodtunk afelől, vajon valamelyik roppanás talán nem valamelyik barátunk vagy éppen testvérünk¹²⁵ haldoklik-e vagy megsebesülését. [sic!]

Január 17. Hajnal felé kissé elaludva ágyúszó költött fel. Szőkefalván már ágyút is használtak előőrseink kiűzésére. Még sötét volt, midőn már úton voltunk Szőkefalva fele egy rakás ágyúval és gyalogsággal. Közelebb menve a faluhoz mindég több ágyú tüzét hallottuk. Még ellent se láttunk, midőn egy hatfontos golyó mellénk levágódott és megállt. Többen fel akartuk emelni, nem látva még megállani egyet sem. Azonban valamelyikünknek azon élcére, hogy még ma lesz módunk többet is látni, felhagyunk szándékunkkal és otthagytuk. Felérve Szőkefalva dombjaira, előttünk voltak elleneink nagy tömegekben. Mi igen elszórva voltunk, de mindég előre menve, és alig telt el pár óra, már túlszárnyaltuk őket. Ütközetben igen hamar telik az idő, azért nem tudva, mi tájon lehetett, midőn elleneinket szem elől elvesztettük. Az ágyúk robaja megszűnt, és mi előre haladtunk arra fele, merre elleneink voltak. Jó darabig mentünk, míg elleneink áll[í]ásponjtokra értünk. Itt több meglőtt lovat vérfoltokkal találtunk. Innen alig mentünk pár ezer lépésnyire, mikor egy domb tetejére érve elleneink tömegeit alattunk pillantottuk meg a völgybe nekünk hátat fordítva, de vagy állva, vagy igen lassan haladva. Igen jól ki lehetett a lovasságot venni, úgy szinte a gyalogságot. Ágyúink tevékenyek kezdenek lenni, és szinte láttuk, mint tesz károkat közöttök.

Midőn elleneink annyira haladtak, hogy az ágyúgolyó nem érte őket, mi is lementünk a völgybe. Elérve azon helyre, hol golyóink érték őket, láttuk, mi károkat szenvedtek. Feküdt vagy 50-60 gránátos (azok, kik Kolozsvárt keresztülatztak), részint halva, részint sebesülve. Számtalan medvebőr süveg, gyalogsági bornyú, kenyértarisznya tanúsítá, hogy elleneink könnyítettek magokon. Egy gyönyörű ló hevert ott többek közt, hátulja volt ellőve. (Kopet¹²⁶ nevű dragonyos obesteré volt, mint azt később megtudtam.) Néha-néha míg felemelte a fejét és nyerített, megsajnáltam szegényt, mint aki igazán ártatlanul esett áldozatul, és gondoltam, inkább gazdáját találta volna a golyó. Jékey főhadnagy tanácsára, hogy a szegény állat ne kínlódjon, agyonlövettem szegényt. Előttünk egy völgy volt, melyen elleneink annyira haladtak, hogy őket nem láthattuk. Együtt voltunk itt már 1 erős század Vilmos huszár, ½ század székely huszár. A mi századunk meggyengült, mert többeket oldalra küldöttek el. Tábornokunk ide érkezve parancsot adott századosunknak, hogy mennyen foglyokat csinálni. Mi megindulunk, alig megyünk a legelső kanyarulatán túl és látunk több száz cs[ászári] gyalogot, kik fáradtan mennek csapatjuk után. Hamar elértük őket és többeknek útjokat állva, mint a juhokat küldtük visszafele. Így fogollyá tettünk már pár százat, midőn kapitányunk,¹²⁷ ki ezelőtt a Carl Ferdinand ezrednél szolgált, egy somogyi gránátos

¹²⁵ Áthúzva: halálát vagy.

¹²⁶ Johann Coppet (1790–1850), ezredes, az 5. dragonyosezred parancsnoka.

¹²⁷ Azaz Makray László.

főhadnagy ösmerősére akad és őt megszólítja, hogy mennyen vissza és szolgáljon inkább hazájának. A főhadnagy nem szólva semmit, fejét rázta és tovább ment. Erre kapitányom lovával elibe állott és kardjával intett, hogy mennyen vissza.

Somogyi főhadnagy ez intésre tüstént visszafordult és ment csapatunk felé, kik közül sokan mégse mertek egészen kapitányokig közel maradni és lassanként hátra maradoztak. A fent leírt esetet látva egy német vagy lengyel katona egész elhatározottsággal fegyverével célba veszi kapitányunkat és fegyverét elsüti. A golyó a csákót érte, füle mellett. Egy pillanat alatt le volt vágva a katona kapitányom és Kiss Sándor¹²⁸ által, ki hozzá közel volt, de a lövésre többen bajtársaink közül visszafelé húzódtak. A lövés után állapotunk megváltozott, mert eddig a körülöttünk levő számos gyalogok fegyverőket ellenünk nem merte, félve tőlünk, azonban az egy lövésre látván, hogy mi is emberek vagyunk, nem késtek nekünk ártani. Szólt az apró fegyver, süvöltött a golyó, és minékünk nem maradt egyéb hátra, mint visszamenni.

Visszafelé mentemben észrevettem, hogy egy cs[ászári] altiszt fegyverével célba vett. Nem volt a legkellemesebb érzés, mert alig volt 15-20 lépésre, azonban tűrni kellett, mert hátulról még többen küldték utánam a golyót. Jól láttam, midőn a ravaszt meghúzta, azonban csillagom nem hagyott el, a fegyver el nem sült. Nagyot lélekzettem, kardomat magasra emeltem és utána rugaszkodtam. Ellenem látva akaratomat, lábaira bízta most magát és nekiiramodott. Sokan voltak még körülöttem és csak nem bízhattam magamat arra, hogy egynek se fog elsülni fegyvere. Azért is visszatértem csapatomhoz, megelégedve azzal, hogy azon cs[ászári] káplár ugyan csak futott előlem.

Ezen lövöldözés három lovunkba került, 1 agyonlövetett 2ő megsebesült. Embert meglőni nem tudtak.

Ezen nem a legjobban kiütött lovasroham után hamar rendbe szedtük csapatainkat. Az úton voltak a Vilmosok rendetlenül, az úttól jobbra volt 180 lépésnyire egy mendedékes dombon a mi félszázadunk, Kinizsi hadnagy vezérlete alatt és tőlünk jobbra egy kis század székelő huszárság. Az úton volt lent tábornokunk vagy 4 ágyúval, ott volt továbbá ezredesünk, Mikes Kelemen, Makrai [László], gr. Lázár¹²⁹ és még többen. Tőlünk alig 200 lépésnyire a völgy annyira kanyarodott, hogy az úton tovább látni nem lehetett. Várva parancsot, egyszerre egy cs[ászári] lovas tiszt fénylő sisakkal rohan az úton felénk. Utána nyomban hárman és ezek után pár száz lépésnyire jön egy pár száz. A tiszt, Hepperger¹³⁰ nevű, roppant elhatározottsággal bemegy a Vilmosok közé, egyet levág, megsebesíti ezredesünket kezén, de ezáltal és gr. Lázár által földre leterít[etik], arcon vágva.

A 3-[a]n, kik utána mentek, eloszloztak¹³¹, Jékey és a Vilmosok.

¹²⁸ Kiss Sándor (1809–1849), alezredes, később ezredes.

¹²⁹ Lázár Albert gróf (1813–1884), százados, Bem parancsörtisztje.

¹³⁰ Ludwig Hepperger, a 3. könnyűlovasezred hadnagya. Ő egyébként közvetlenül Bemre támadott.

¹³¹ Értsd: széteszloztak.

Csapatunk még sohase lévén lovasokhoz ily közel, hátrált, annyival inkább, mivel Kinizsi hadnagy uram jó példával ment előre.

A császáriak nemigen futottak utánunk, bár messze nem voltak. A mi félszázadunk is többünknek biztatására és lármájára előre kezdett indulni. A cs[ászári] lovasság ezt nem tűrte és megmutatta a hátát. Erre embereink felbátorodva jobban kezdték szorítani lovaikat és csakhamar nyakukon voltunk. Űztük őket a hajlásig¹³². A hajlástól alig 300 lépésnyire volt a többi cs[ászári] lovasság, mely több osztályokból állott, ezek azonban Szeben fele siettek. E lovassági ütközés alkalmával a császáriak elvesztettek vagy 7-et holtakban és 20 körül elfogtunk közülök. Részünkről kár csak annyi történt, hogy 2 cimboránkat, kiknek lovaik a lövöldözés alkalmával megsebesültek, gyalog nem érhetvén el még csapatunkat, összevagdalták, de azokat is hamar kiszabadítottuk.

A császáriak ezután meg nem állottak, hanem haladtak, mint csak tudtak. Az úton mentek, mi utánok ágyúval. Így tűntek el egy domb megett, lemenvé, onnan Medgyesre. Azon napon nem láttuk őket többé. Este fele volt, midőn Balázstelkére értünk. E faluba senki se lakott e mai napon. Lakosai nem tartották tanácsosnak magokat kitenni egy vert és egy győző sereg önkényének. Mi egy elpusztult úri lak el nem pusztult istállójában leltünk helyet lovaink számára és avval megelégedtünk. Az istállóban volt vagy 20 ló, mind fajlovak, több fiatal. Baltesznek nem sok lova lévén, megtetszett néki egynéhány, 2-öt lovai mellé köttetett és övé lett. Nékem és öcsémnek nem kellett egy se. Volt ott még egy 2 éves ménlő, ezt egy tüzerítiszt, éppen egy jó ösmerősöm foglalta. A többin a többiek osztoztak, és ha még több lett volna, az se maradt volna ott. Nevetéses volt, mint járt egy tüzer, ki egy egészen vak lovat megnyergelt magának és csak sok idő múlva, midőn reá akart ülni, tudta meg a ló hibáját. Sötét volt, midőn parancsot kapott Baltesz, hogy szakaszunkkal Medgyes felé előőrsre mennünk. Sok tévedés és botorkálás után elértünk egy dombtetőre, hol az előőrsi lánc volt kiállítva. Alattunk volt Medgyes városa, látszottak a gyertyák világai. Reggel fele egy kört vezettem. A[z] éjjelt tüzek mellett és egy piszkos csárdába töltöttük.

Január 18. Nem volt nagyon kora reggel, midőn megindultunk. Fél óra alatt Medgyes piacán volt seregünk felállítva. Medgyes polgárai futottak, mert a magyar sereget hírből borzasztónak hallották. Feltűnő volt Medgyesen a csend.

Míg mi a piacon állottunk, egy szász polgár egy dézsába aszút hoz számunkra, a tegnapi vacsora nem rontván el gyomrunkat, nagyon hideg is lévén, nem vetettük meg ezen ajándékot.

Én részemről, mint őrmester, 3 jegyet hordván galléromon, 3-ot is ittam, és miután az aszú igen erős volt, kéntelen vagyok megvallani, hogy kedvem tetőpontját érte, és szerencse, hogy e napon ütközet nem volt. Medgyesen mulattattunk egy órát és indultunk a szebeni úton tovább. Több falukat érve végre este Selyken¹³³ megálltunk, és

¹³² Értsd: útkanyarulat, dombhajlat.

¹³³ Nagyselyk.

tábornokunk parancsolatjára beszállásoltunk. Szállásom ismét Baltessel volt. Ott volt 4 bécsi légionista¹³⁴ és vagy 6 szekeres is. Egy légionista szakácsági tudományából mesterművet akarván tenni, megígérte, hogy fánkot fog sütni. Kiehezett embereknek fánkot csak ígérni is sok. Hozzákezdett a bajtárs a sütéshez, vagyis előbb a gyúráshoz. Tojás, tej és finomliszt volt¹³⁵, ezeket tésztaneművé alakítá és bétette a meleg zsírba. Alig várhattuk meg, míg az első barna kezdett lenni, kivettük azt, meghűtöttük. Azonban midőn az osztásra került a dolog, nagy megütődéssel tapasztaltuk, hogy az ágyugolyónál nem sokkal lágyabb. Az élesztőt kifeledte a bajtárs.

Januarius 19. Rostok¹³⁶ volt, mint a katona mondja. Este azonban Baltesznek és nekem ismét előőrsre kellett menni. Baltesz nem akarván menni, magam mentem egy fél századdal előőrsre, a város végén volt a tanyám. Egy jó fertály órányira a Szebeni úton volt 2 emberem és balra ismét kettő. Előőrsi parancsnok lévén, tizedeseimre vigyáztam csak. Ez éjjel lőttek meg egy tizedest ugyancsak az előőrsön a 4. honv[éd] zászlóaljából bajtársai vigyázatlanságból. Az éjjel nyugodtan telt el.

Januarius 20. Selykről jókor indultunk Szeben felé. Lassan haladtunk, mert tábornokunk parancsolatjából oldaljáratok mentek minden fele. Selykről kiindulva egy haditörvénytörvényeknek voltam a szabadban ülnöke, egy Vilmos huszár felett, ki rablással vádoltatott. Csak egy tanú lévén, felmentettük őt. Az aláírások alkalmával egy tanulótársamra ösmertem. Különösen hozza a sors az embert öszve. Délután Szelindekre érkeztünk. Itt nyugodtunk, vagyis lovainkat pihentettük és megetettük. A postamesternél sokan öszvejöttek, mert a pincéjébe sok vereshagyma és jó bor is volt. Kirándulva Szelindekről csakhamar Kiscsűrön voltunk, ahol az éjjelt töltöttük. Szeben ide csak félóra. E napon nem volt más tárgya beszédünknek, mint Szeben. Mint fogunk ott élni, hol leszünk szállva, mint fogunk mulatni. Ezen tervek említésével mindenki csak a holnapi napot értette. Az éjjel riadó volt, mégpedig nagyszerű. Az előőrsön volt 6 ágyú. A többi 24 ágyú [a] piacon volt felállítva, gyalogság őrizése alatt. Mintegy 10-11 óra tájban egy császári körjárat jelenvén meg a mi előőrseinknél, ezek a nagy sötétség miatt oly közel jöttek, hogy gyalogosainknak nem maradt egyéb hátra, mint hirtelen tüzelni.

Ezen tüzelésre a kiszegzett és töltött 6 ágyú süttetett el, és erre a többi ágyúknál lévő örök mind elsütötték fegyvereiket. Mi a szállásokon aludva nem tudtunk erről semmit, csak az ágyúörök lármáján ébredtünk fel, és azt gondoltuk, hogy az ellenség belopta magát a faluba és lövöldözi embereinket. Nem maradt más, mint gyertyáinkat eloltani és setétbe menni lovaik után.

¹³⁴ A bécsi légió 1848. november elején alakult meg a magyarországi német lakosság köréből, szervezője Peter Giron volt. 1849 januárjában az erdélyi hadszíntérre is kerültek századai. A veszteségei miatt a későbbiek folyamán feloszlatták.

¹³⁵ Áthúzva: a zsír se hibázott.

¹³⁶ Értsd: tétlen várakozás (a német *Rasttag*, 'pihenőnap, szabadnap' szóból).

Képzeltetni a setétbe, míg az ember lovát meglelte, mennyi tévedés volt. Öszvegyűlve a piacon megtudtuk a dolog állását és hazamentünk.

Januarius 21. Felvirradt végre ezen nap is. A trombiták harsogtak és mi kiállottunk. Főtisztjeink ünnepélyes arcai mutatták, hogy ma ütközet és pedig kemény lesz. Kiindultunk végre a faluból és nagy szomorúságunkra láttuk, hogy köd van. Egy dombra érve fel, onnan Szeben igen jól látszott volna, de a köd miatt semmit se láttunk belőle.

Az előcsapatot osztályunk képezte, az első századból nem tudom, melyik szakasz. Az említett domb mellett ballagva tábornokunk seregünk majd minden törzstisztjeivel előre lovagolt. Egy „Éljen!” hangzott ekkor. Egy rossz lovon ült, sűrű gyalog köpeny volt rajta, egy papiros csákó¹³⁷ kócsagtollal, oldalán kardocska, kezében orosz kancsuka. Balra tőlünk jó messziségre egy domboldalon láttunk egynéhány gyalogot, más ellenség nem látszott. Így haladva telt az idő, percenként nevededett kíváncsiságunk a dolog valódi állása felől. Egy fűzfatorba jutván, azok, kik sokat voltak Szebenbe, mondták, hogy már igen közel vagyunk a városhoz, és hogy a császáriak alkalmasint kihúzódtak a városból. Kevés időnk maradt ily gondolatokra, mert ágyúdörgés másfele vitte figyelmünket.

A császáriak igen közel bevárták az előcsapatot. Szebeniek beszéltek később, hogy minden köd dacára igen jól kivették¹³⁸ a tábornokot és a szivarozó előcsapatunkat. Az első ágyúgolyó Térey¹³⁹ kapitányt és [a] tábornoki segédet teríté földre. A második Mikes Kelemen ezredesünket, a harmadik Teleki Sándor¹⁴⁰ lovát. E fogadásra az öreg visszanyargalt és Kanonnen Vorwärts!-t¹⁴¹ kiáltva, egy hatfontos üteget maga igazított a város felé. Ennek fedezetéül zászlóalj¹⁴² volt rendelve. Ezután a gyalogságát rendezte. Jobbra jöttek a 4. h[onvéd] zászlóalj, középbbe a légionisták. Hatfontos ütegünk oly ügyesen lőtt, hogy a szebeni újság¹⁴³ is megdicsérte. Azonban sajnos sokat szenvedett. Majd minden lova kilövetett és tüzérei is megfogytak. Ezen ágyú párbeszédet szemlélgetve, kapitányunk vezényszava lepott meg. A vezényszó rövid volt: „Előre! Utánam!”

Most vesszük észre, hogy a jobbra levő 4. h[onvéd] zászlóalj¹⁴⁴ lovasság által megtámadtatott és csakugyan hátrál. Több árkokon keresztül ugratva elérjük a lovasságot, és már távolról biztatva a gyalogokat, hogy lőjenek. Ezek fogadták szavunkat és egy

¹³⁷ Ün. komód csákó, melyet a tisztek előszeretettel használtak a nehéz fejfedő helyett.

¹³⁸ Áthúzva: távcsővel.

¹³⁹ Térey Károly (?–1849), főhadnagy.

¹⁴⁰ Teleki Sándor gróf (1821–1892), honvéd őrnagy, később ezredes.

¹⁴¹ Német: Ágyúk előre!

¹⁴² Valójában: osztály.

¹⁴³ *Der Siebenbürger Bote*, német nyelvű újság, amely 1792–1862 között jelent meg.

¹⁴⁴ A 4. honvédszászlóalj Pozsony székhellyel alakult meg 1848 májusában. Augusztusban a délvidéki, novemberben az erdélyi hadszíntereken harcoltak, majd 1849 áprilisában ismét a Délvidékre vezényelték az alakulatot.

pillanat alatt leterítették többeket. Mi csak 7-et értünk utol, embereink nem kímélték őket. Elesett itt 2 tiszt közülök. Pap kapitány¹⁴⁵ és még egy hadnagy.

El se végeztük a dragonyosokkal bajunkat, és íme már az ellenségnek gyalogsága nyakunkon volt. A gránátos zászlóalj és 1 vagy 2 más zászlóalj jött szembe a mi 4-ik honvéd zászlóaljunkkal. Kapitányunk vezényszavára összeállva seregünk jobbszárnyán, a 4. honv[éd] z[ászlóalj] megett foglaltunk helyet. A 4-ik honvéd zászlóalj az ellenséges gyalogság első tüzelésére hátrált, 500 újonc volt közöttük, kik fegyvereiket többnyire a levegőbe sütötték el. A tisztek igen jól viselték magokat, mert kardlapjokat használták, a zászlót kiterítették¹⁴⁶, csakhogy embereiket együtt tartásák. A 4. h[onvéd] z[ászlóalj] sok embert elvesztett. Őrnagya¹⁴⁷ elesett, sok tisztjei és emberei részint elestek, részint megsebesültek. Ezt tábornokunk látva, maga is odament, ott volt a csatárláncban, köpönyegét keresztül is lőtték. Jelenléte nem sokat használt, azért is segítségül a 68 bécsi légionistákat rendelte oda, ezek csatárláncba oszolva oly vitézül viselték magokat, hogy helyöket délután 2-3 óráig megtartották. A légionisták közül 3 meghalt, 11 megsebesült keményen. A szebeni újság a gránátosok halottjait és sebesültjeit 300[-ra] teszi. Ezen idő alatt semmi dolgunk nem volt. Néztük a csata menetét. 11 óra tájba jött meg Czetz ezredes dandárjával¹⁴⁸ a vízaknai úton, ezeknek mozdulatait érdekes volt látni. Az ellenségből néhány lovas csoportjokat láttunk mozogni, és nagy távolságra alig kivehetőleg látszottak az oláhok roppant tömegei, kik e napon 20 000 körül voltak szemtanúi az ütközetnek. Ágyúgolyó ritkán ért bennünket, de annál több puska golyó. Egy ezek közül melybe talált oly erővel, hogy magamat keresztülöve lenni hittem. Már mentem visszafele, mert karomat elzsibbasztotta, azonban csakhamar észrevettem, hogy bekecsem nem engedte a keresztülmenetelt. 2-3 hétig meglátszott melyemen a fekete folt, de más következése nem volt. Lovainkat is találta elég ily golyó, de fáradtak lévén nem is ügyeltünk rájuk. Baltesz kardját, öcsém pisztolytokját is találta ilyen golyó.

Délután 3 óra lehetett, midőn körülnézve tapasztaltuk, hogy a balszárnyunk visszanyomtatott oly annyira, hogy Bem a jobbszárny visszahúzóadását is megrendelte. A gyalogság, ágyú, mind igen hamar fogadta szavát. Ő maga Bethlen őrnagyunkat kereste fel, és megállván csapatunk előtt, e szavakat mondá: „Diesen Platz müssen Sie mir um jeden Preis behalten!”¹⁴⁹ – kapitányaink századjaik elé beállva heves szavakkal tudtukra adták, hogy most vakon fogunk engedelmességni és hátrálni éppen nem.

Alig álltunk néhány percig, átjött 2 ágyú lovas fedezet alatt. Igen jól láttuk, mint mozdonyoztak le, mint töltöttek, és hogy sütötték el. Az első 5 lövésre 4 lovunk és Be-

¹⁴⁵ Pap Andor kapitány.

¹⁴⁶ Vagyis a vélhetően feltekert és védőtokban hordott zászlót kibontották.

¹⁴⁷ Meszéna István báró (1825–1885) őrnagyról van szó, de az ütközetben nem esett el, csak megsebesült.

¹⁴⁸ Czetz január 17-én indult el Tordáról.

¹⁴⁹ Német: Ezt a helyet mindenáron tartani kell!

der tizedes lövetett agyon, és osztályunk mégse hátrált. A hatodik golyó szomszédom fejéhez nagyon közel mehetett, mert fejét nagyon lehajtotta. Ezt meglátva Bem odajön és kancsukájával reá ütött, mondván neki: „Du feige Memme!”¹⁵⁰ Még többször is lőttek reánk, de nem találtak, míg végre Bem látva, hogy gyalogjaink messze haladtak, mondta, hogy visszafelé húzódhatunk.

A húzódás meglehetősen sebesen történt, mert embereink már el voltak rémülve. Bem Bethlennel és kapitányunkkal lassan haladtak, úgyhogy a 2 ellenséges ágyú lovas fedezete megrohanván, őket már szinte elérte. Ekkor kapitányunk elkiáltotta magát, hogy Bem veszedelemben van, ne hagyjuk el. Erre az összes legénységünk egy pillanat alatt megfordult és Bennél termett. Az osztrák lovasság is megfordult és elvágtatott.

Szomorú gondolatok közt telt el még ezen napnak többi része. Veszett csata után kinek ne volna rossz kedélye? Lassan haladva elértük Szelindeket. Tábornokunk parancsára a főutcán több ideig lovainkról leszállva időztünk. Elleneink utánunk jöttek, de innen nagy veszteséggel visszaverettek. Mikor este már legjobban szólott az ágyú és aprófegyver, jött a parancs, hogy etessünk. 10 óra tájba elhallgatott a csatazaj, és mi Szelindeket megtartottuk.

Szeben alatt maradt 5 ágyúnk és igen sok lovunk. Halottjaink és sebesültjeink számát [sic!] 600 számot úgy hiszem megközelített. Az éjjelt egymás hátán a vendéglős szobájába töltöttük. Aludtunk, de álmába mindenki fejét tapogatta, azt hívén, hogy a sok ágyúgolyó közül alkalmasint valamelyik elvitte.

Január 22. Felviradott ez a nap végre, és sokan közülünk csak most kezdetek valójában gondolkodni a történekről. Igen sok elégedetlenség mutatkozott. Azt beszélte mindenki, hogy jobb lett volna visszamenni egész M[aros]vásárhelyig. Ha Bem nem lett volna vezér, csakugyan ez utolsó történt volna, de ő inkább áldozott, mintsem, hogy a szelindiki posíciót elhagyja, mert annak visszafoglalása bizonyosan több vérbe került volna, mint megtartása.

A reggeli után, mely igen híg köménymagos levesből állott, azt a hírt hallottuk, hogy be lehet szállásolni. A város meglehetősen nagy hely volt, de a papon, vendéglősön kívül senki se volt hon. A szállásolás ily helyeken könnyű, de tekintély szükséges, hogy jó szállást kapjon az ember magának. Őcsém a káplánhoz szállásolta magát, Jékey, Rácz Miklós és Zsomborral.

Én Baltesszal kitaláltuk csakhamar, hogy a vendéglőbe egy külön szoba is volt. Ezt csakhamar elfoglaltuk és senkit sem bocsátottunk be gazdának. A szoba egy oldalába szalmát hordattunk bőven, hogy legyen helyünk aludni magunk és a vendégek számára is. Egy korsó mosdóvíznek, egy asztal kártyázóasztalnak, egy pár ülőlóca, egy dézsa a bor számára, néhány pohár, tál és csupor, hogy a bort fel tudjuk melegíteni, ezek voltak szobánkba a bútorok. Még aznap megajándékozott egy góbé egy nagy tál

¹⁵⁰ Német: Te gyáva mamlasz!

mézzel, az ordonánc¹⁵¹ hozott bort a dézsába, és mi Baltesszel, hogy a búsulás életünket el ne ölje, elkezdettünk poharazni. Az este csendesen tölt el, csudálkoztunk, hogy elleneink nem háborgattak.

Január 23-ika is csendesen felvirradott. Állapotunk különös volt. Az egész sereg egy katlanforma hegységbe volt szorulva, és Vásárhely fele az út nagyon meredek volt. Szerettük volna, ha valaki jósolni, de jót tudott volna nekünk. A délelőtt tudakozódásokkal tölt el. Lovaink mindég készen állottak.

Délután a parancsíró közvitéz egész alázatos[s]ággal hadnagy úrnak címez, midőn látná, hogy csudálkozom ezen kifejezésen, mondja, hogy a mai parancsban hadnagyokká vagyunk kinevezve: én, öcsém, Rác Miklós, Makrai Kálmán¹⁵² ki még vagy kettő. Oly egykedvűleg vettem ezen dolgot, hogy mondhatom, az a kedélyemben semmi változást nem tett. Kapitányommal, most már őrnaggyal összetalálkozva jelentette, hogy az 1-ső századhoz fogok menni, mely okból tüstént elmentem Horváth Miklós¹⁵³ új kapitányunkhoz tisztelgés végett. Ott beszéltem először b[áró] Jósika Geyzával, ki ma lett főhadnagy.

Január 24. Az előőrsökről az a hír jött, hogy az ellenség erős vizsgáló csapatokat küld mindenfelé. Ez arra mutatott, hogy állásunkat akarja kikémlelni, és hogy csata lesz. 9-10 óra tájba már fúvatott a riadó és a gyalogság indult positiókat foglalni a hegységeken.

Az osztályunk is kiállott. Már szólott az ágyú, midőn alezredesünk és őrnagyunk a volt századom elébe jöven, fent szóval kihirdeti, hogy hatan hadnagyokká lettünk. Ezek után engem általvittek az 1-ső századhoz, hol is kapitányomnak parancsára az 3-ik szakaszt általvet[t]em. Mi 3-an, kik jelen voltunk, elmondhatjuk, hogy csata ágyúdörgései között lettünk tisztékké.

Az ellenség nemcsak előlről támadott meg, de hátulról is. Ezen körülmény még több elégületlent szült. Nyilván kikeltek Bemnek vakmerősége ellen, s csak az a szerencse, hogy nem volt oly hadvezér, ki Bem tekintélye ellen mert volna tenni. Ma küldte el Bem a seregtől Pálffy őrnagyot¹⁵⁴, ki elő merte azt hozni, hogy tanácsosabb lenne visszavonulni. A következőzés mutatja, hogy Bemnek vakmerősége Szelineken szükséges volt, és hogy szerencsésen is ütött ki.

Délután parancsot kapott osztályunk, hogy a minket hátulról megtámadott, de már visszakergetett ellenségnek ágyúit vegyük el. Útunk a város végén egy dombra ment fel, innen látszott az egész csatatér. Az ellenségnek csatárlánca tömött volt, háta megett még két sor fegyveres és azoknak háta mögött nagy fekete négyszögök (oláh

¹⁵¹ Parancsvivő, futár.

¹⁵² Makray Kálmán az ezred hadnagya, később főhadnagy.

¹⁵³ Horváth Miklós (1808–1849), százados.

¹⁵⁴ Pálffy Domokos (1812–1872), őrnagy.

Landsturm¹⁵⁵), néhol lovasság is látszatott. A mi seregünk alig volt annyi, hogy ezek ellenébe egy-egy sorú ritka csatárláncot állíthatott.

Osztályunk ment késő estig, míglen már oly sötét volt, hogy nem láttunk és egy erdő előtt voltunk. Az erdőbe kellett volna elleneinkkel találkozni, de ezek már túlhaladtak azon. Az ágyúrobaj, amint a várostól elhaladtunk, lassanként elhangzott,¹⁵⁶ és az erdő alatt már mély csend uralkodott. Nem tudtuk, vajon a mieink győztek-e, vagy kimentek a városból. Visszafelé menve csakugyan tűnődtünk, vajon nem megyünk-e elleneink torkába, azonban bíztunk abba, hogy az öreg¹⁵⁷ nem feledett volna utánunk hírmondót küldeni. A városhoz közel érve, abban síri csendesség uralkodott. A város előtt tudtuk meg, hogy győztünk és elleneink nem tudtak bejönni a városba. Lefeküdtünk és jól pihentünk.

Január 25. A riadó igen jókor felköltött. Elleneink a várostól alig 1 ágyúlövésre töltötték az éjjelt, ma bennünket újra megtámadandók.

Bem eléjükbe ment, hogy őket támadja meg. Mi elől mentünk, de elleneinket az úton menve láttuk oly távolságra, hogy ágyú alig érhetne volna őket. Egy Vízakna fele menő osztrák dandár is nagyon sietett az ágyú távolsága elől kimenni. 10 óra tájba már hon voltunk szállásainkon, s dicsőítettük Bemet azért, hogy nem hagyott bennünket Vásárhely fele visszamenni.

Január 26., 27., 28., 29. és 30. Ezen napokban életünk igen egyszerű volt. Szállásunkon tanyáztunk, többnyire ott heverésztünk. Nekünk sokszor vendégünk volt Vásárhelyről, ezek aztán beszéltek nekünk újdonságot és hazugságot eleget. Minden reggel 5-6 óra között felköltött a dob. Baltesz elment szakaszainkat vizsgálni, én pedig reggelit főztem, mely állott mézes borból. Néha a reggeli után, néha délután kört kellett vinnem a szakasszal Kakasfalva fele. Baltesz helyett is voltam egyszer. Ezen körök nem voltak a legkellemetesebbek, mert meredek dombokon kellett járni, fagyos és síkos időben. Elleneink próbáltak bennünket még 2-[sz]er kiverni állomásunkból, de mindhiába. Az öreg valamelyik nap bocsátotta el magától a háromszéki székely zászlóalj¹⁵⁸, azért, hogy az hazamenve újoncokat szerezzen maga helyett. Czetz dandárja már az első napokba egyesült velünk.

Szelindeken legnagyobb vígság volt ezen napokban a papnál. A főtisztikar itt gyűlt össze minden este, és késő estig folyt a napi eseményekről, úgyszinte a magyar ügyekről a beszéd. Ez volt a tábor casinója Szelindeken.

Január 31. E mai napnak estig semmi nevezetességét nem tudom. Az estét én és Baltesz is a casinóban tölteni elhatároztuk. Az asztal mellett ültünk már, a bor a kolozs-

¹⁵⁵ Német: népfelkelés.

¹⁵⁶ Értsd: elhalkult.

¹⁵⁷ Bem beceneve.

¹⁵⁸ A 15. (2. székely) határhozrend zászlóalja 1848 augusztusától a Délvidéken, októbertől pedig a főhadszíntéren harcolt. Novemberben az erdélyi hadsereg alárendeltségébe került, és részt vett annak hadműveleteiben.

vári banda víg zenéje mellett már fel is hevített kissé, midőn Kiss alezredes belép és mondja, hogy nagyon nevezetes újdonságokat akar közölni a társasággal. Az újdonság ebből állott:

1. A magyar honvédelmi bizottmány 2 dandárt¹⁵⁹ küldött segítségül Arad felőlről.
2. A székelyek 9 zászlóaljjal jönnek segítségül.¹⁶⁰

Megvert és kissé kétségbeesett sereg tisztikarának ily újdonságot egyszerre közölni több, mint kívánatos.

Ha volt eddig öröm, volt e hír hallatára. A barnák nem bírtak eleget muzsikálni. A káncsók nem győzték a bort.

Én sokáig nem vettem részt e multságba, nagy örömmel tértem haza Baltessel. Le akartunk feküdni, de mire az ablakunkkal szemközt álló vár romladékainak vérszín pirossága égést árul el. Egy épület és istálló gyúlt meg, [és] egy kis széltől segítettve csakhamar elterjedt a tűz. Sokáig tartott az égés, leégett vagy 30 csűr, istálló és 4 ház. Mi azt gondoltuk, hogy elleneink meg fognak bennünket támadni, de az nem történt. Éjfél tájba vége lett a tűznek és mi ismét lefeküdtünk.

Február 1. Mindjárt reggel nagy katonai szemle volt, mely gyanítottatta a tegnap hallott hírek után, hogy változás fog történni. A szemle után indultunk Szeben fele. Szeben felé való utunk azonban nem tartott sokáig, mert egy utat érve, jobb kézre mentünk. Ez az út Vízakna fele vitt.

A gyalogságnak egy csapata bement Kiscsürre, és az ott levő cs[ászári] előőrsöt elkergette. 1 muníciós szekeret, több foglyot, 1 orvost is elfogott. Onnan azonban Vízaknára jött az is.

Vízaknán parancsot kapott századunk, hogy nemsokára elindulunk. Egy kis évés után a 11. zászlóaljjal, 4 ágyúval b[áró] Kemény Farkas vezérlete alatt csakugyan el is indultunk Zerdahely¹⁶¹ fele azért, hogy a M[agyar] honból érkező segítséggel öszveköttetésbe jöjjünk. Az nap még N[agy]apoldig mentünk, hova beménve a harangot félreverték, és a 2 előcsapat vezető fegyveres kézzel megtámadták. Az oláhok látva, hogy számunk nagyobb, mintsem, hogy ők legyőzhetnék, szertefutottak, és [a] falu csakhamar üres lett. Nem maradt hon, csak néhány vénasszony és férje. Szakaszommal egy házhoz szálltam, hol egy oláh tribunusnak szállása volt. Embereim vacsorát főztek, én pedig az estét a tribunus irományainak vizsgálatával töltöttem. Irományai-

¹⁵⁹ A Hrabovszky György őrnagy vezette dandár, amely a Bánságból érkezett az erdélyi csapatok megsegítésére, az alábbi alakulatokból állt: 37. (Máriássy-) sorgyalogezred 3. zászlóalja, 24. honvédzászlóalj, Torontál megyei önkéntes nemzetőr-zászlóalj, 6. (Württemberg-) huszár- ezred egy osztálya és két ágyúüteg (13 löveg). Emellett január 30-án indult el a Gál László alezredes parancsnoksága alatt álló zarándi különítmény, és február 7-én ért Dévára. Külön utakon érkezett Zarándról a 14. (1. székely) határőrezred zászlóalja.

¹⁶⁰ Gál Sándor ezredes február 9-én indult Bemhez 5 gyalogzászlóaljjal, három század lovassal és egy hatfontos üteggel, Kiss pedig 10-én a 12. honvédzászlóaljjal, két lándzsás székely zászlóaljjal, valamint 4 század lovassal.

¹⁶¹ Szerdahely.

ból azt tudtam meg, hogy ő egy volt azok közül, kik elejénte az oláhoknak magyarokkali összeegyezősöket akarták, nevét most már nem tudom. Ezen éjjel 3 polgár kört vezetett Apold fele, s egyik nem tudván felelni előőrünk „Megállj!” kiáltására, agyonlövetett, a másik kettőt Kemény Farkas visszaküldte, hogy azok tudtára adják mindenkinek, miképp tőlünk félni békés polgároknak éppen nem kell.

Február 2. Zerdahelyen keresztül Szászsebesig mentünk. Zerdahelyen parancsnokunk az egybegyűlt szászszágnak nagy beszédet tartott. Szászsebeshez közel azt vettük észre, hogy cirkálók vannak az úton. Egy postást felfogtunk, táskájába sok szerelmeslevél volt. Az Allgemeine Zeitungot¹⁶² eltettük, hogy olvashassuk.

Nagy érdeket¹⁶³ költött fel bennünk a táskájában talált és sok példányban létező 17-ik Armeé buletinja¹⁶⁴ H[erce]g Windisch-Grätznek.¹⁶⁵ Ilyet eddig még nem olvastam soha. Furcsa érzet lepett meg annak elolvasásakor, azt gondolva, hogy annak minden szava igaz. Azonban az abban Erdélyről írottak, hol következtetést vonva Magyarországra, vigasztalódtunk némiképp. Sz[ász]sebesbe osztrák erő volt, de érkezésünket be nem várta és ment a Fehérvári¹⁶⁶ vár fele. Így tett az oláh landsturm is. A polgárság ¼ órával elérkezésünk előtt még fegyverben állott, de nem várt be és eloszlott. Azt beszéltek, hogy ezen este egy Bartholomeusi estéhez¹⁶⁷ hasonló estét akartak kivinni a sz[ász]sebesiek.

Ez este Jósikával együtt egy kereskedőnél voltam szállva. Vacsoránk igen jó volt. És amit már rég nem élveztünk, tiszta ágy is volt.

Aki tudja, mi az 3–4 heti öltözetbeni alvás után végre jó ágyba levetkezve aludni, az ítélni csak meg, mint aludtunk mi azon éjjel. Szerencsére a Szelindeken oly divatba levő riadó most egyszer nem bosszantott.

Február 3-án. Szászsebesből ez napon egész Szászvárosig utaztunk. Az előcsapatot én vezettem. Alvinc tájékán volt elterjedve egy Popovics¹⁶⁸ nevű oláh vezérnek serege, vagyis csordája, körülbelül 15 ezer. Ezek, hallva a mi közeledésünket, nem tudták, mit tegyenek. Szerettek volna megsemmisíteni, de nem mertek megtámadni. A látvány tele volt egyes cirkálókkal, lovasokkal, kik vagy előőrök voltak, vagy pedig tévedeztek. Valami 12 ilyest lovas oláh került ezen nap előcsapatom kezébe. Lovait és fegyvereit, ha volt, elvettük, őket magokat szabadon bocsátottuk. Utunk a híres

¹⁶² *Augsburger Allgemeine Zeitung* – az egyik legnagyobb példányszámú és legolvasottabb német politikai napilap.

¹⁶³ Értsd: érdeklődést.

¹⁶⁴ Bécsben rendszertelenül megjelent, hivatalos hadijelentés-sorozat.

¹⁶⁵ Alfred Candidus Ferdinand zu Windisch-Grätz herceg (1787–1862) császári-királyi tábornagy, ekkor a magyarországi császári-királyi sereg főparancsnoka.

¹⁶⁶ Gyulafehérvár.

¹⁶⁷ A Szent Bertalan éjszakája a 16. századi francia vallásháborúk egyik legismertebb eseménye. 1572. augusztus 23-áról 24-ére virradó éjszakán a békülési céllal Párizsba gyűlt hugenották (francia reformátusok) nagy részét a király beleegyezésével lemészárolták.

¹⁶⁸ Román alprefekt/tribunus, talán azonos Marcian Popovici Dionisiével (1829–1865).

Kenyérmezőn ment keresztül, hol is a dülőlőfelben lévő emlékszobrot megnéztük.¹⁶⁹ Este volt már, midőn Szászvárost megláttuk. A szászvárosiak közül többen eleinkbe jöttek, gyalog és lóháton. A város előtt egy hídon diadalszó (?) volt. Itt beszélt Kemény Farkas az egybegyűltekhez. Késő este volt már, midőn elszállásoltak. Én Jósikával egy udvariatlan szászhoz jutottunk. A vacsorát és az estét Barcsaynénál töltöttük. Ott volt egy rabságából e városba szabadult kapitánya a 11. zászlóaljnak.

Embereim egy kovácsot megverték, mert bort nem akart nekik adni. Ezért nagy láрма volt.

Február 4. Szászvárosról a Piski hídon keresztül még az nap Dévára mentünk. A Piski híd mellett vettem deresszínű lovamat. A dévai várba osztrák katonaság volt. A város kérelmére megígérte a várparancsnok, hallván közeledésünket, hogyha öneki békét hagyunk, nem fog reánk lövetni. Mi úgyse árthattunk volna e sziklavár lakosainak, azért is hamar megvolt az egység.

Szállásom ezen a napon Gézával együtt Szeredainénál volt. Kinek Ignác fia és Róza leánya erántunk nagyon szívesek voltak. Az egész család igen művelt volt és Erdély nevezetesebb házáinál ösmerős. Az éjjel ment egy gyalogcsapat Zarándba, egyesülni az ottani, segítségre küldött dandárral.

Február 5-én. Nyugnap volt, mi igen jólesett. Déván igen sok magyar lévén, tisztikarunk egy táncestélyt rendezett a vendéglőbe. Nekünk is jelen kellett lenni, bár öltözetünk éppen nem volt táncra való. Sokáig nem tartott az estély, a nőkről nem lehetett mondani, hogy nagyon vidámak voltak. Tudták, hogy a mi ittlétünk nem sokáig fog tartani, és utánunk az oláhok minden örömeiket vétkül fogják beszámolni. Este fele érkezett meg a Zarándból jövő dandár eleje, köztök egy zászlóalj csíkszéki székely.¹⁷⁰

Hajnalfele riadó volt. Az oláhok megtámadtak bennünket. Szerencsére előőrseink észrevették és lármát ütöttek. A dolog kimenetele nem volt soká kétséges. Az oláhok visszaverettek, 30-40 halott veszteséggel. Sajnos, hogy 3-4 székely is áldozatul esett. A 11. zászlóalj emberei ugyanis a setétben csákóik és fekete szíjaik végett őket oláhoknak tartották.

Február 6. Virradatkor parancsot kaptam szakaszommal Dobra felé menni, hogy ott a másik, Arad felől érkező dandárral egyesüljek. Utam a Maros parton ment. A Branyicskai-szorost elhagyva egy kies tér nyílt előttem. Lesnyeken pihentünk és reggeliztünk is a Szeredaiék vendéglőjében. Ille¹⁷¹ tájáról nagy láрма hatotta meg füleinket. Kérdésünkre egy oláh csapat adta feleletül, hogy ott szénát vonszolnak a Maroson keresztül. Este megtudtuk, hogy ott a mócok¹⁷², jól látva bennünket, biztatták egymást arra, hogy minket támadjanak meg. Tartottam attól, hogy a Branyicskai-szorost

¹⁶⁹ Az Alkenyér (Zsibód) melletti Kenyérmezőn 1479. október 13-án ütköztek meg a török és magyar csapatok, az utóbbiak győztek.

¹⁷⁰ A 14. (1. székely) határőrezred Délvidékre kimozdított zászlóalja.

¹⁷¹ Marosillye.

¹⁷² Az Erdélyi-érchegységben élő román népcsoport.

csakugyan el fogják foglalni, és akkor nekünk lovaink miatt bajos lett volna keresztül menni. Utunkba 3 székely huszár ruhába levő oláhokat¹⁷³ is kaptunk, leltünk nálok 3 pisztolyt és egy kétsövű fegyvert. Ezeket magunkkal vittük. Dobra alatt 2 ember vadászott, éppen egy nyúlra puskáztak. 4 emberem hamar elfogta őket és előmbe hozta. Ezalatt Dobra alá értünk. Dobra előtt láttunk egy lovas vedetét¹⁷⁴ állani, ki tüstént kiment a városba, amint észrevett.

Foglyaink nem tanácsolták bemenetelünket, mondva, hogy ott sok móc van. Kettőt embereim közül beküldtem a városba. Ezek csakhamar visszajöttek és beszéltek, hogy a sok lándzsások futkosnak, és hogy lovasok is vannak benne már felállítva. Ezek oláh székely huszárok voltak, kik hon maradtak, de minden időben ki tartoztak állani. Biztosítva lévén, hogy magyar katonaság Dobrán nincsen, parancsom csak eddig szólván, visszafele vettem utamat. Foglyainkat elbocsátottuk, a 3 kétsövű fegyvert magunkkal vittük. Lesnyeken ismét pihentünk, végre a Branyicskai-szorost is elhagytuk. Késő este volt, midőn Dévára értünk. Kemény Farkasnak nagy öröme volt visszajövetelem alkalmával, mert néki azt jelentették, hogy a tegnap éjjel bennünket megtámadt oláhság a Maros völgyére vetette magát. Ő engemet már veszve lenni hitt. Előadásom után azt mondta, hogy adjam be magam és embereim névsorát, hogy ő Bemnél számunkra valami kitüntetést fog kikérni. Magam alig hittem, hogy ily nevezetes tettet vittem véghez. Este egy vörös sapkát¹⁷⁵ kaptam a mai kirándulásom emlékére. Én tehát már megvoltam jutalmazva. Embereim egész nap nyeregbe voltak, képzelem, jól aludtak, és így tehát ők se maradtak jutalmazatlan.

Nyugodalmunk nem tarthatott reggelig. Bem Vízaknán csatát veszített,¹⁷⁶ és megmaradt seregével ezen éjjel Szászvároson hált. Onnan Bethlen Gergely alezredesünket küldte utánunk, hogy velünk egyesülve a törtéteknek káros következéseit elenyésztesse. Bethlen Gergely éjjel érkezvén Dévára, ott tüstént riadót veretett. Öszvegyülve a piacon, lassan tudtuk meg az egész dolgot valójába.

Február 7. Már virradni kezdett, midőn Szászváros fele indultunk. Székely atyáncfiai a Déva melletti 2 falut felgyújták, gondolván, hogy ide többé vissza nem jönnek már. Szászváros felől hallatszott már az erős ágyúszó, mellyel az ellenség bajtársainkat üldözi. Tovább menve csakhamar találkoztunk az egyes szállongókkal. Ezek mind eleven színekkel festették állapotukat. Látszott rajtok, hogy le vannak verve. Bem is sebet kapott jobbkezén, sokan beszéltek, hogy meg is halt már. A szállongók serege mindég sűrűbb lett. Egyszerre parancsot kaptunk visszatérni. A Piski hídig mentünk és ott felállítottunk. Jött a vert sereg, szegényeken látszott a nyomor és levertség,

¹⁷³ Feltehetőleg a 11. (székely) huszárezred Hunyad megyei, román nemzetiségű katonái.

¹⁷⁴ Lovas ör (a német *Vedette* szóból).

¹⁷⁵ A vörös sapkát eredetileg a Kassán alakult 9. honvédszászlóalj viselte. Az alakulat vitézsége következtében később ez a bátor helytállás szimbólumává vált. Vö. *Csikány* 2001. 143–152. o. és *Süli* 2012. 119–124. o.

¹⁷⁶ 1849. február 4-én.

mintegy 2000 gyalog, 40-50 lovas, a köztök öcsém, Zsombor, Rácz Miklós, szerencsére semmi bajok nem történt, és 7 ágyú ment a hídon keresztül azon seregből, mely Vízakna mellett harcolt. Keresztülmenve ezen sereg, a híd védelme Kemény Farkasra bízott és reánk, kik véle Vízaknánál elváltunk és pihentebbek voltunk a többinél.

Kemény Farkas tüstént kiszegesztette ágyúit, és bennünket elhelyezett. Csakhamar megjelent egy könnyűlovasokból álló cirkáló csapat. Ezek első ágyúlövésünkre visszafutottak. A cs[ászári] sereg ezen nap pihent. Előcsapatja Pádon volt, a Piski hídtól félóra járásra. Részünkről gyakran ment cirkáló lovas csapat, de csak azon dombot kerülte, mely Pád felől elvette a kilátást, azonban sohase akadtak ellenségre.

10-11 óra tájba táborot ütöttünk a víznek dévai oldalán levő füzesben, a hidat kissé felszedtük, s magunkat a történetek elbeszélésével s kártyázással mulattuk. A nap eltölt anélkül, hogy elleneink bennünket legkisebbé is háborgattak volna. Az éjjelt a füzesbe töltöttük, közel volt egy major, ebből hozattunk magunk alá szalmát. Kemény Farkas, Géza¹⁷⁷, Horváth Miklós és én egy tűz mellett voltunk és nem fáztunk úgy, mint este gyanítottuk.

Február 8. Felkeltve embereinket körül néztünk, kik többnyire mind igen jó kedélyben voltak. Az ellenség 10 óra tájig nem háborgatott. Embereink többen a vízen keresztül a faluba is bementek élelmi szereket keresni. Komáromi Györgynek¹⁷⁸ volt a faluban egy udvarháza és annak istállójában 8-10 2 éves fél- és telivér csikó. Egy Hegyesi¹⁷⁹ nevű gyalog kapitány és tőlünk valami Kovács¹⁸⁰ kapitány is keresztülmentek Piski faluba, és a csikókat a füzesbe hozták és ott 10 pftjával¹⁸¹ darabját eladogatták.

Ezt mi látva felkértük Kemény Farkast, hogy vegye vissza a lovakat, melyeket az oláhok meghagytak, miután Komáromi György ügyis bajtársunk.

Kemény Farkas nékem tüstént diktált egy parancsot, melybe szigorúan parancsolta a csikók visszavitelét. A parancs elolvastatott minden csapatnál, de a mi kapitányunk, ki magának egy csikót megtartott, igyekezett valami olyas dolgot előidézni, mely által zavar legyen, és hogy ő aztán e zavarba lovát szem elől eltehesse. Inczédy 11. h[onvéd] z[ászlóalj] őrnaggyal kezdett szóvitába, megtámadván őt azért, mert reggel Inczédy kikölt a huszárok ellen, mert neki az álladzó lánca¹⁸² elveszett, és hitte, hogy azt huszárok lopták el.

A szóvita mindég hangosabb lett, és végre Inczédy Kovácsot párviadalra hitta ki. A párviadalt Kemény Farkas nem akarta megengedni, erre Inczédy Kovácsot be akarta vitetni Dévára patrollal.¹⁸³ A huszárok fel lévén ingerelve Inczédyre az álladzóért,

¹⁷⁷ Vagyis Jósika Géza.

¹⁷⁸ Komáromy György (1817–1872), a 16. (Károlyi-) huszárezred főhadnagya.

¹⁷⁹ Hegyesi Ferenc (1819–?), a 11. honvédszászlóalj főhadnagya, később százados.

¹⁸⁰ Kovács János (1815–1898), az ezred kapitánya.

¹⁸¹ Pengő forint.

¹⁸² A feszítőzabla része. Erőteljesebbé teszi a feszítő szerepét azáltal, hogy az állból feszítést idéz elő.

¹⁸³ Itt: fegyveres kíséret (a francia *patrouille*, 'őrs' szóból).

nem akarták hagyni a kapitányt, erre a gyalogság fegyverhez nyúlt, a lovasság ülni kezdett lóra.

Kemény Farkas látván, hogy ebből egy katonai verekedés lehet, hamar riadót doboltatott, mely arra az esetre volt rendelve, ha az ellenség közeled.

A dobszó véget vetett a szóvitának, mindenki helyére sietvén, Kemény Farkas lóhátról visszavétette Kovácstól a csikót, és ötet elutasította a századtól, ígervén neki azt is, hogy zavarási szándékáért őt törvényszék elébe fogja állítani.

E szóvita bevégezte után nemsokára mutatkoztak az ellenségnek néhány csapatai. A Maros jobbpartján húzódott le egy csapat, valami 400 ember, ezek Stry¹⁸⁴ folyó torkolatánál jóval alább haladtak már, a híd körül lévő dombokon egyes gyalogok mutatkoztak, kik mindég közelebb jöttek hozzánk és végre tüzelni kezdtek. Kemény Farkas tartván attól, hogy a Maros jobbpartján lemenő csapat keresztül talál menni valahol a Maros jegén és minket hátba kapva tönkre tehet, 1 század gyalogot kivéve, minden csapatját visszaparancsolta addig, míglen a Maros jobbparton lévőekkel egy irányba voltunk. A hídnál maradott századnak tüzelni kellett a cs[ászár] gyalogokra, ezek nem sok idő múlva visszahúzódtak. Úgy szinte a jobboldalon lévők is visszamentek.

Déltájban már ismét a híd melletti füzesben tanyáztunk. A lövöldözések nekünk kárt nem tett [sic!] se emberbe, se lóba. Az nap csendesen telt el, ellenségnek semmi nyoma nem volt. A Maros túlsó partján szembe velünk volt a történelmi nevezetességű Aranyi-hegy¹⁸⁵, ezen móc előőrsök voltak. E hegyről igen szép kilátás lehet, különösen Piski fele.

E mai napon egész nap ágyúlövöldözéseket hallottunk, mégpedig úgy tetszett, mintha nemigen messziről. Sokáig tanakodtunk, hol lehet az, körülöttünk sok méréföldnyire magyar erő nem volt, mert a 2-ik dandár is elérkezett. A lárma oly közelnek tetszett, hogy mi hittük, miként az öreg Déva várát löveti. E mai napon volt a csata Aradon. A vízen felfelé kellett a hangnak oly messziről jönni. Közelebb magyar erőt nem tudtunk és így az aradi csata dörgését hallottuk mi.¹⁸⁶

Február 9. [I. kép] [...] Reggel felkeltünk, kapitányunk Horváth Miklós, főhadnagy Jósika Géza bementek reggelizni. Alig, hogy már jelentette a cirkáló csapat, hogy az ellenség tömegekben közeledik. Századunk és a bihari ½ század nemzetőrség¹⁸⁷ keresztülmentünk a hídon és ott felállottunk az út kanyarodása irányában. A bihariak elmentek csatározni a könnyűlovasokkal, szólt a pisztoly, azonban a könnyűlovasok többen voltak, és úgy látszott, túl akarják szárnyalni a mieinket. Én küldtettem ki segítségül,

¹⁸⁴ Sztrigy.

¹⁸⁵ A falutól északkeletre lévő Kenyér-hegy (Aranyi-hegy, Aranyi-Magura), melynek lábánál található a 16. században épült aranyi vár maradványai.

¹⁸⁶ 1849. február 8-án a szerb és császári-királyi csapatok elfoglalták Óradot, de délutánra a magyar erők visszafoglalták a várost.

¹⁸⁷ Bihar megyei lovas nemzetőrség.

1. kép: A piski híd bejáratának rajza (A szerző vázlatja alapján rajzolta Nagy András)

és embereinket csakhamar széjjel küldöttem, kik is pisztolyaikból lövődöztek, de mindhiába. Ezen multság alatt balról, egy erdő irányába és jobbról a pádi úton lappangva húzódott egy-egy csapat cs[ászári] lovasság, de tartózkodva jöttek felénk. Én látván, hogy itt céljok a császáriaknak bennünket foglalkoztatni és bekeríteni, visszaparancsoltam a láncot, ami meg is történt. Még csapatomhoz se értem, már ágyúgolyó is repült felénk, mire az összes lovasság a hídon túlra parancsoltatott és a hídnak egy része felszedetett. A bihari nemzetőrök közül egy szürke lovas nagy bátorságot tanúsított, nem akarván visszamenni, úgyhogy szinte el is fogták a császáriak.

A császáriak ezután 30 ágyúval¹⁸⁸ – egy azon nap elfogatott cs[ászári] tüzér kapitányának állítása szerint – legalább 2 óra hosszat folyvást lövődöztek a hídfő Dévai oldalát és a füzest, és helyzetetésünk¹⁸⁹ nem volt a legkellemetesebb. A gyalogság lehúzta magát a fák megé, mi lovasok kissé távolabb állottunk meg, de mindhiába. A bihariakból és tőlünk is 2-öt ütött le az ágyúgolyógránát golyóbis. Ez nap igen sok hullott, de én nem tapasztaltam káros voltát. 7 ágyúink leszerelve kéntelen voltak eltávozni. A cs[ászári] gyalogság ezalatt lassanként egész a hídig jött, és ott a parton helyet foglalván a mi gyalogjainkat lövődözte. Gyalogjaink valami 80-an estek el a híd mellett. Mikor hitték már a császáriak, hogy az ágyúgolyó elkergetett bennünket a híd közeléből, 1 zászlóalj Bianchi gyalogságot¹⁹⁰ keresztülparancsolt, a felszedett hídon keresztül is jött már néhány század, s a 11. h[onvéd]zászlóalj meg néhány embereit hátrálásra készítette, midőn Kemény Farkas ezt látva hozzánk nyargal és kiáltja: Lovasság előre! A lovasok mi voltunk, Horváth Miklós, Jósika és én már régolta a század előtt álltunk és biztattuk

¹⁸⁸ Valójában csak 24 lövegük volt.

¹⁸⁹ Értsd: felállításunk.

¹⁹⁰ 63. (Bianchi-) sorgyalozezred.

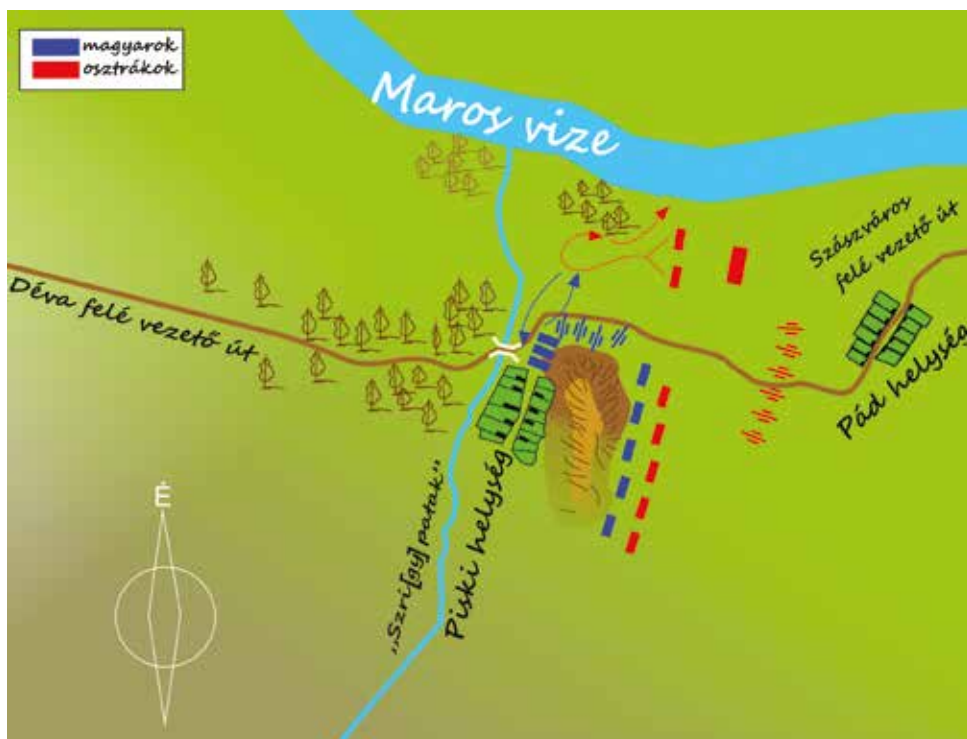
embereinket. Kemény Farkas parancsszavára megindult a század a sűrűségből, és egyszerre elleneink előtt voltunk. A cs[ászári] gyalogság, mely már a mi oldalunkon volt, annyira megijedt hirtelen rohanásunkon, hogy tüstént hátat fordítva [...] szaladott. Mi többen előjöttünk, egész a hídig, de ott már alig érhattü[n]k utol 7-et, kik is ott maradtak. Amilyen hirtelen a hídnál termettünk, oly hirtelen vissza is futottunk mi is, mert a túlsó parton levő cs[ászári] gyalogság bennünket erősen puskázott. H[orváth] Miklós 17 golyótól találva halva rogyott le, s még 5-6 emberünk, kik többnyire halálos sebet kaptak. A császári gyalogság is, úgy hallottuk, nagy veszteséget szenvedett, mert a hídon visszaszaladók közül sokan meg nem tarthatva a gerendákon az egyensúlyt, nemcsak magok estek be a vízbe, hanem még másokat is magokkal rántottak.

A Déván mulató bajtársaink már az első ágyúszókra indultak segítségünkre, de egy óra távolságra lévén tőlünk s még a sereg öszveszedte magát, eltelt az idő, úgyhogy az első csapatok éppen akkor érkeztek a hídroz, midőn mi véres rohamunkból visszatértünk a füzesbe. Az úgynevezett Máriássy¹⁹¹ zászlóalj volt az, kik is csakhamar a füzesbe mentek és lövöldözésekkel feltartották az ellent addig, míg a többiek is meg nem érkeztek. A mi gyalogságunk száma mindég nevedett, a hídnál végre általmentek és a cs[ászári] gyalogokat felnyomták a szembe lévő dombokra. Egy csíkszéki zászlóaljat kivéve minden gyalogunk felment a dombokra és ott csatározott. Ezalatt Bem ágyúit (29 darab) keresztülvonatta a hídon, és egy dombon helyet foglaltatván, vélek lövette a Pád felé visszahúzódott és ott helyet foglalt cs[ászári] ütegeket. Az összes lovasság pedig azalatt keresztülment a hídon és helyet foglalt az ütegek megett. Elöl a Würtemberg¹⁹², aztán a mi 3 századunk és végre a bihari osztály. [2. kép] Kevés idő múlva felállításunk után két osztály cs[ászári] lovas közeledett felénk. Bem parancsolta a kihívást elfogadni és elöl a Würtemberg, aztán a mi csapatunk, elvágattunk. A cs[ászári] lovasok igen szépen jöttek felénk egy ideig, és akkor mozgó sarkkal jobbra átkanyarodtak,¹⁹³ a Würtemberg huszárok közéjük keveredtek, úgyhogy elöl cs[ászári] lovas, aztán egy század huszár, utána 1 csapat cs[ászári] és utána ismét magyar huszár volt. Mi jól láthattuk ezt, mert nekünk célunk volt őket oldalba kapni, de előlünk elkanyarodtak. Az égszínkék és fehér vegyületnek szépségét valóban itt szemlélhettük. Egy, a Maros parton lévő kis erdőt érve, egy abban elrejtett cs[ászári] gyalogság sortüzet adott rá[nk], mely után mindkét lovas [száza]dunk megfordult és lövés[tá]volságra megállott. A cs[ászári] [gyalog]ság az erdő háta megett rejtette el magát, úgyhogy többé nem láttuk. A cs[ászári] ágyúk új helyükön meglehetősen sikerrel lövöldöztek. Több ember és ló esett áldozatul. A csata e percében a dombokon lévő gyalog bajtársainknak, állítólag kifogyván a töltések, azok hátrálni kezdettek. Előbb csendesen ment az, de

¹⁹¹ A 37. (Mihály nagyherceg-, korábban Máriássy-) sorgyalogezred 3. zászlóalja, a későbbi 74. honvédzászlóalj.

¹⁹² A 6. (Würtemberg-) huszárezred katonái.

¹⁹³ Vagyis menet közben az osztály egymás mellett haladó két százada, századonként megfordult. Vélhetőleg ezen fordulat közben kapták oldalba őket a magyar huszárok.

2. kép: A piski ütközet vázlatja (A szerző vázlatja alapján rajzolta Nagy András)

később vad futásba ment által. A császári gyalogság nyomba üzte őket és folytonosan lövöldözte, ami nagyon elrémítette embereinket. Bem látva ezt, tüstént ágyúit rendelte vissza a hídon át, mi lovasok is a híd fele tartottunk. A híd körül nagy zavar kezdett támadni, sok gyalog és lovas nekiment a víznek, és sok ott is maradt. Őrnagyunk és még 7 ezredbeli tisztjeink nekimentek a víznek és 7 lovat otthagytak, nem tudván a jeges partok miatt kimenni. Csak a Jékey fakója bírt kimenni. Az öreg megállott a híd előtt és addig el nem ment, míglen a legutolsó ágyú és ütegcocsi keresztül nem ment. Én és öcsém is a hídon mentünk keresztül, vártunk addig, míg keresztültolakodtak, és könnyű volt a járás a híd fa bolthajtásán [...] ¹⁹⁴ volt a cs[ászári] gyalogság.

Végre keresztülment minden hadiszer és katona, ki a lábát bírta, és Bem előre, Déva fele sietett, hogy a szaladókat megállítsa. Valami ½ óra járásra a hídtól talált ő egy hosszú dombot, és azt választá állásnak. Nekünk lovasoknak el kellett az utat állani, a gyalogokat zászlójuk alá utasítani. Nem telt el ½ óra és 7 zászlóalj gyalog, 3 csapat lovas a dombgerincen fel volt állítva. A császáriak keresztüljöttek a hídon és bennünket megtámadtak, de a reggeli sok ágyúzás kifogyasztotta a löveteket, és

¹⁹⁴ Az itt következő teljes sor olvashatatlan.

Losenau¹⁹⁵ legjobb alezredesök elesett. Ezen utolsó álláson nem tartott a harc 1 óráig. Előbb balszárnyunk nyomta ellenét vissza, aztán a közép és végre mi a jobbszárnyon. A cs[ászáriak] már ekkor sietve mentek a hídra és onnan Szászváros fele. De a mi embereink is annyira fáradtak voltak, hogy üldözni őket nem bírták. A Württemberg osztály egy dragonyos csapatot, mint beszéltek, meglehetősen megcsepelt.

Még az este sötétbe Pádig mentünk, hol a gyalogság nagyobb részt az utcán hált. A császáriak a fél éjjelt Sz[ász]városon töltötték, és hajnalt indultak Szeben fele.

A piski hídnál igen sok ember vérzett el. Beszéltek, hogy 3000 embert és 23 lovat temettek el.¹⁹⁶ Mennyi császári és mennyi magyar volt ezek közt, azt tudni nem lehet, mert a ruhát a katona és a földnép nem hagyja a halotton, és az akkori harci állapot nem engedte meg a halotti létszámok elkészítését.

Február 10. Reggel jókor öszveállva csakhamar elindultunk Sz[ász]város fele. Szászvároson osztályunk parancsot kapott etetni. Egy nagy csűrbe szállásoltuk be lovainkat, és magunk meleg étel után láttunk. Bem serege nagyobb részének Sz[ász]-sebes fele ment, az ellent üzvén maga előtt. Osztályunkat és egy pár száz gyalogot csak azért hagyott itt, mert úgy hallatszott, hogy osztrák katonák meglehetősen számmal vannak a hegyek közt bujdokló állapotban. Délután parancsot kaptunk beszállásolni. Én Geizával együtt egy tehetős boltosnál voltunk, már néztük is, melyik ágyba fogunk aludni. Midőn este 9–10 óra tájban öszvefújnak bennünket. Alig volt időnk vacsorázni. Ezen egész éjjel utaztunk, hideg volt és mi, az 1-ső századbeliek 4. éjjel nem aludhattuk ki magunkat, nagyon [...] voltunk. Ezen [...] többnyire gyalogoltam, és ami eddig lehetetlennek tetszett előttem, menve aludtam, többen öszvefogodztunk és úgy álmodoztunk. Szinte kivirradt már, midőn Alvincre érkeztünk, hol azt a parancsot vettük, miképp egy rövid étetés¹⁹⁷ után ismét útra indulunk.

Febr[uar] 11. Benediktivel kerestünk reggel früstököt¹⁹⁸ és egy úri háznál kaptunk kávé és rántottát. P. Vajna¹⁹⁹ apjánál is voltam. Benedikti még útítársat is szerzett magának itt, ki aztán Sz[ász]városon szerzett nyergeinkre ügyelt. 8 óra tájba már egész seregünk indult, mégpedig Fehérvár²⁰⁰ fele. Mi vezettük az előcsapatot. Bem az éjjel kiugratta az Alvincen tanyázó osztrák erőt, s valami 3-400[-at] elfogott. Akik kifutottak, igen sok holmijokat elhányták. Találtunk mi az úton nyeret, kantárt, zabos zsákot, sisakot, csákót, s én még a többek közt egy osztrák arany kardtokot (port d'épee) láttam meg, és mindjárt egy gyalog tisztnek ajándékoztam. Bem serege

¹⁹⁵ Ludwig von Losy von Losenau (1793–1849), császári-királyi ezredes.

¹⁹⁶ A császári-királyi csapatok vesztesége a hivatalos kimutatások szerint 128 halott, 390 sebesült, valamint 164 fogoly és eltűnt volt. A magyar oldalon csak a sebesültek száma ismert, ez 308 fő. A magyar források a saját halottak számát 300–600 fő közé teszik (Hermann Róbert szíves közlése).

¹⁹⁷ Értsd: etetés, abrakoltatás.

¹⁹⁸ Reggeli (a német *Frühstück*, 'reggeli' szóból).

¹⁹⁹ Feltehetőleg pávai Vajna Sándor (1823–1887) tizedesről van szó.

²⁰⁰ Gyulafehérvár.

nagy részével Sz[ász]sebes fele ment, de ez csak arra való volt, hogy az ellent terve iránt bizonytalanságra vigye. Bem terve volt a medgyesi posítót újra elfoglalni. Medgyesre csak Szebenen [...] országút [...] Vízaknán [...] és a fehérvári vár mellett csak közönséges a [...].

Hogy tehát Bem e célját érje, serege egy részével Sz[ász]sebesre ment, tudván azt, hogy az ellen azt hiszi, hogy utána készül menni. Alig ment azonban néhány ezer lépést, megfordította azt és visszajött utánunk a fehérvári vár fele. A Maros hídja a Portuson fel volt szedve, a fehérvári vár faláról látszott a sok néző! Könnyű cs[ászári] lovasok futkostak, végre 2 század gyalogság a hídhöz jött a várból. Mi ezalatt csendesen felmentünk egy meglehetősen meredek hegyre. A szekerekkel volt sok baj, mert lovakat kellett egymástól fogni és senki se akart másnak segíteni. Hegyesi megsebesült gyalog kapitánnyal (lásd: febr[uar] 8.) itt találkoztam, egy kocsiba ült.

Végre sok baj és küzdelem után felértünk a hegységre. Ott pedig igen nagy szél fújt. Estig tartott a menet, és már szinte sötét volt, midőn egy falut értünk, hol is megengedett nekünk mindjárt beszállásolni. Én Gézával és még 4 körbajtarssal [sic!] együtt szálltunk egy százshoz. Nemigen vágytunk vacsorálni, mert az álom nem engedte azt. Lefeküdtünk csakhamar és aludtunk, mindenki hiheti, hogy igen jól.

Amint felébredtünk, nagyon meg voltunk lepve, mert szobánk tele volt székely gyalogokkal, arra pedig nem emlékeztünk, hogy mikor jöttek azok be. Később tudtuk meg, hogy álmunk oly mély volt, miszerént mi azoknak lármájára fel sem ébredtünk. Az éjjel riadó is veretett, erről se tudtunk semmit.

Ezen faluban délig mulattunk, gazdánknak volt vagy 300 akó bora, és azt a székelek mind megitták vagy kifolyatták. Elejénte én rendet akartam közöttük tartani, de átláttam, hogy az lehetetlenség. Délbe megindulva, mentünk egész Szásznádasdig. Az útra jöttem öszve Gencsy²⁰¹ nemzetőri lovas őrnaggyal és V[...]a Pál ösmerősömmel. Nádasdon egy úri házhoz szállottunk Gézával, ott volt egy alezredes is a gyalogoktól s több tiszt. Szállásunk nem volt a legrosszabb.

Február 13. Bem a medgyesi posítót akarta elfoglalni, de nem tudta, h[ogy] a császáriak őt nem előzték-e meg. Tanácsosnak tartotta azért is előbb a dolog mivoltáról bizonyos tudomást szerezni. Egy zsidó 7 Württemberg huszárral el is ment Medgyesre, és onnan azt a hírt hozták, hogy Medgyesen semmi nemű katonai erő nincs. A nap eltelt minden nevezetesség nélkül.

Február 14. [...] Vízak[na] sereg[...] fele. Asszonyfálvánál jutottunk a Szebenből Medgyesre vezető országútra. A főszereg Medgyesre ment, osztályunk előőrsre parancsoltatott Nagykapusra. Mi tehát N[agy]kapuson maradtunk, és én ott Gézával a katolikus paphoz szállásoltunk, ki is igen szívesen látott bennünket.

Febr[uar] 15. és 16a. Is szinte N[agy]kapuson mulattunk. Szolgálatunk volt naponként kört vezetni. Én reám nem került a sor. A papnál és a Kálmán szállásán ví-

²⁰¹ Gencsy Pál (1801–?), a Bihar megyei nemzetőrség őrnagya, később alezredes.

gan időztünk. Őszvejtünk Biharból L[...]y bajtársainkkal. Végre 16-án felváltottak bennünket a Würtemberg huszároktól egy főhadnagy és mi Medgyesre mentünk, ahol be is szállásoltunk. Én egyedül egy mézáróshoz jöttem. Géza valami atyafiához ment. Baltesznek valami ösmerősei lévén itt, ő meghívott estére, hogy egy víg estét készítve mulatnék velök együtt. Elmentem az estézetre, malacpecsenye volt, de még jól hozzá se kezdhettünk, midőn egy ordonánc jelenti, hogy tüstént Bem generálishoz mennyek.

Elmentem oda, segédjénél jelentettem magamat, ki is nemsokára azon parancsot közlé velem, hogy én még azon éjjel 6 Württ[emberg] huszárral Segesvárra, vagy tovább megyek, avégett, hogy Kiss Sándor ezredesnek leveleket vigyek. Evégett tüstént kellett magamat Kemény alezredesnél jelenteni. Keményt dettó megtaláltam egy társaságba, ahol sokan voltak együtt és dorbézoltak. Reggeli 4 óra volt a határidő, hol én a leveleket által fogom venni, és amikor a W[ürtemberg] huszárok a piacon lesznek. Ezzel én visszamentem Balteszhez, és csak itt tudtam meg utam valódi minőségét.

Segesvárt egy osztrák dandár volt, amint azt egy százsz polgár beszélte. Én valójában nem foghattam meg, hogy lehet 7 embert oly helyre küldeni, ahol még az ember tetemes ellenséget tud. Helyzetem furcsa volt, de tudtam, hogy itt ellentmondani nem lehet, azért is bízva a sorsba, a földabroszon nézegettem holnapi utamat. Aludni alig tudtam, mert késő[n] is feküdtem, és félttem, hogy elaluszom a reggelt. Felköltünk és még 4 óra előtt a piacon voltunk. Én és a legényem!

A cirkáló öröktől tudakozódtam, nem látták-é W[ürtemberg] huszárokat, és azoknak tagadó válasza nagy aggodalomba hozott. Végre 1 órai várakozás és kosszálás²⁰² után elhatároztam, hogy magát az alezredest keresem meg legalább, hogy elkésésemet kimenthessem. Sokára tudtam szállására akadni, felköltöttem őtet és eléadván néki bajomat, ő nékem azt válaszolá, hogy Kiss Sándor azon éjjel megérkezett Medgyesre, azért is utam most elmarad, még tegnap este tudtomra akarta adni, de nem volt ordonánc, ki lakásomat megtalálta volna azon sötét éjjel. Így én hazamentem és által[]áltam, hogy Bemnek dispositiói nem alap nélküliek, mert ő gyanította, hogy Kiss Sándor már székely dandárjaival Segesvárt bévette, és engemet csak azért küldött, hogy az egyesülés mihamarább történjen meg.

Február 17., 18. és 19. Ezen napok alatt Medgyesen mulattunk. Hozzáfogtam felszerelésemhez. Nyergemet készíttettem el, ami el is készült 2 nap alatt, úgyhogy 3-ad napra már 2 felszerelt nyergem és lovam volt. Csizmát is hosszút csináltattam, de ez nem készülvén el, kéntelen voltam ott hagyni. A hét első nap jött be Medgyesre és vidékére 9 zászlóalj székely gyalogság. Most már számunk nagy volt. Két ízben katonai szemle volt, de csak rövid ideig tartott.

²⁰² Kószálás.

Február 20. Jókora reggel vettük azon parancsot, hogy Marosvásárhelyre megyünk, onnan pedig Beszterce vidékére, mert Urban cs[ászári] ezredes bejött a Borgóprundi szoroson és Riczkó dandárját egész Somkeréig visszanyomta.²⁰³ Riczkó maga elesett, s 5 ágyúját elvették. Első napon Gálfalváig jöttünk, s én ott egy parasztházba szállásoltam be. Társaim nem tudom, hol voltak. Ezen este tudtam meg, hogy Sz[...y] Kolozsvárt hagyott őrmesterünk Gálfalván van, s hozza Kolozsvárt készült s otthagytott bekecsünket. Felső ruhánk nagyon is rongyos lévén, nem volt alaptalan ezen hírré örömünk.

Febr[uar] 21. Mint közönségesen hosszantartó öszvejövetel után, kiindultunk és egyszerűen unalmas utazás után délután jókor M[aros]vásárhelyre értünk. Géza elvitt valami Tury családhoz, hol szívesen fogadtak. A család a műveltek közé tartozott. Egy leányuk, Berta (Kozma Zsombor imádottja), igen jó kedélyű leány volt. Házigazdánk beszélte, hogy ők február 9-én hallották a piski hídnál szólott ágyúknak a dörgését.

Febr[uar] 22. Bekecsünk megkaptuk, és miután tisztak voltunk, kerestünk arany zsinórt, hogy öltözetünk is tiszt legyen. Kaptunk egy gombkötőnél és délfele már arany ruhába jártunk. Az estét Túriéknál töltöttük, meglehetősen vígan. A leány igen szépen zongorázott, s mi már régen nem lévén hasonló körökben, kaptunk az alkalmon.

Február 23. Dél tájba Baltesznel és öcsémnél villásreggeli volt, hol is Baltesznek csinos és új pincetokját felszenteltük.

Ma vettem egy lovat egy bihari nemzetőrtől. A ló nem volt különös, neve volt Nagysád, mert igen jámbor volt, úgyhogy a szobába is bement, tüze azért nem hibázott. A nap többi része csendesesen telt el.

Február 24. Perczi²⁰⁴ őrnagy vezérlete alatt kiindultunk, 3 századunk és 60-65 főből álló Kress könnyűlovások.²⁰⁵ Szászrégenig mentünk az országúton. Sz[ás]zrégenen túl letértünk attól jobbra. Több falukon keresztülmenve végre Vecsésen²⁰⁶ B[áró] Bánffyék birtokában beszállásoltunk.

Itt nagy veszélyben voltunk, tudtunk kívül, mert körülöttünk számos oláh volt a határvidékekről, de kik bennünket megtámadni nem mertek, azért is éjjelünk rendesen telt el.

Febr[uar] 25. Jókora reggel kiindulva, több hegyeken, marhatelelő szál[l]ások mellett, mindenütt nagy hóba mentünk, s végre egy völgybe beértünk, ami úgy látszott, hogy a Beszterce vize völ[...] közel lehet. Egy nagyobbára szász helységben kissé kipihen-

²⁰³ 1849. február 6-án a Bem tábornok által Bukovinába kiszorított Karl Urban alezredes Marosénynél meglepetésszerű támadást indított a Borgó völgyében állomásozó magyar csapatok ellen. Rövid összecsapás után sikerült elfognia a magyar parancsnokot, Koffler Bódog őrnagyot, és számos hadifoglyot ejtett. A sikeren felbuzdulva az osztrák csapatok újabb eredményes offenzívát indítottak február 11-én, és a Riczkó Károly Ignác ezredes vezette magyar csapatok 17-én Királynémetinél súlyos vereséget szenvedtek.

²⁰⁴ Peretzi (1848-ig Proetzl) Mihály (1808–1864), honvéd őrnagy, később ezredes.

²⁰⁵ A 7. (Kress-) könnyűlovasezred magyar oldalán harcoló félszázada.

²⁰⁶ A szerző feltehetőleg Marosvécsre gondolt. A birtok a 15. század végéig valóban a Bánffyaké volt, de ekkor már a Kemény család birtokolta.

tettük lovainkat, a tisztikar a paphoz szállott és ott vendégeskedett. Baltesz pincetokja itt jó szolgálatot tett, mert bor igen rossz volt a papnál, ételünk kásából és rántottából állott. Végre kiindultunk és a faluból mindjárt egy nagy hegynek mentünk. Elöl mentek a sisakosok²⁰⁷, utánok mi. Már jól felértünk a hegyre, midőn dobszó üté meg füleinket. Elejénte nem is gondoltuk, mi lehet, később láttuk néhányan, kik elöl voltunk, hogy gyalogság volt, kik szembe jöttek velünk. A gyalogok, látva a sisakokat, nem tudták, ha nem császári seregek-é, mi viszont kissé távolról nem tudtuk, ha nem a Riczkó seregéhez tartozik-é. Darabig farkasszemet néztünk egymással, végre Perecz elhatározta őket megrohanni. Kivágtat az útról, de lova hasig esik a hóba, ezt látva a császáriak, lövöldözni kezdettek, mire Perecz parancsot adott a visszatérésre. Visszafordultunk és mentünk az alig-alig [...]gyott falun keresztül nem éppen Vecsés felé, de régi utunkat bal oldalra hagyva. A lövöldözés által 5 lovunk könnyű sebet kapott.

Itt tudtuk meg, hogy rendeltetésünk volt Urban seregének háta megé jutni a bukovi-nai úton, de abba a gyalogság utunkat állta. Ha gyalogságunk lett volna, bekeríthettük volna, nyárba és hó nélkül, de ez időbe lehetetlen volt.

Ezalatt setétedni kezdett, és mi nem tudtuk, hová és meddig fog tartani utunk. Az éjjel setét volt, és közülünk senki se járt ezen vidéken.

Így ballagva jódarabig, bal oldalról meglehetősen lárma hatotta meg füleinket. Hátról a gyalogságot vártuk, most meg hittük, hogy oldalt egy csoport oláhság jön, kik a sötét éjjel zavart csinálhatnak közöttünk.

Vezérünk nem is hallgatva, az oldali lárma miatt vitt bennünket, midőn nemsokára előlről lovas trombita hangja hallatszott.

Most már tökéletesen hittük, hogy be vagyunk kerítve, és hogy legalább a fogságot ki nem kerülhetjük. Megállottunk, s parancsnokunk vizsgáló csapatokat küldött ki a dolog valódi állásáról tudomást szerzendő. Egy ily csapatot öcsém is vezetett. Végre visszajönnek többen [...] lovak, hogy a nagy lárma magyar hangokból ered, s tehát, hogy azoknak magyaroknak kell lenniök. Egy újabb kiküldött csapat már bizton állítá, hogy az egész sereg Bem csapata, s megyen Besztercére, azokhoz tartoztak a lovasok is, kik előttünk trombitálva mentek. Így mi is trombitászó mellett tovább mentünk, s végre egy rongyos oláh faluba értünk, hol beszállásoltunk.

Szállásunk igen rossz volt, mert a falu maga kicsiny volt, és a székely gyalogság sok lármaival szokott lenni.

Febr[uar] 26. Igen jókor felkeltünk, öszveszedődtünk, és csakhamar útnak indulunk, alig mentünk 1 órát és Beszterce alattunk volt. Besztercén csak keresztülmentünk. Állapodás volt Jádon, hol is reggeliztünk, ami ugyan sokáig nem tartott. Jádról kiindulva csakhamar meg is tudtuk, hogy Urban cs[ászári] ezredes seregével nemigen van messze. Az előcsapatot osztályunk és egy székely huszár osztály képezte. Végre parancsot kaptunk ügetve menni. Nem sok [...] huszár őrnagy és egy [...]sunkat

²⁰⁷ Értsd: könnyűlovások.

az úttól jobbra, a székelyeket [...] leparancsolta, hogy így a gyalogok 2 oldalról megtámadván, kéntelenek legyenek helyt tágítani.²⁰⁸ Alig mentünk feléjük, midőn már ágyúval is köszöntöttek, azonban csak a székelyeket, kik is zavarba jöttek, sort veszettek, de azért hátra nem mentek. Parancsnokunk ezután megállíta bennünket, és az ágyúk után lovas embert küldött. Ezalatt a gyalogság, utóbb a lovasság is behátrált a faluba és eltűntek szem elől, az ágyúk is elutaztak. Azonba[n] a lovasok csakhamar visszafordultak és a falu irányába a baloldalon felállottak. Ezalatt ágyúink megérkeztek²⁰⁹ velök, egy Gager²¹⁰ nevű tüzérhadnagyunk is. Ez a hadnagy a szemünk láttára levett egy háromfontos²¹¹ ágyút, és maga célozván a lovasokra, elsüteti azt. Jól irányzott, mert egy lovas esett el, kinek lovát mindjárt kézre kerítettük, és a többi cs[ászári] lovas mindjárt le hagyta a h[...].

Míg ezt történt, gyalogjaink is érkeztek, és mi lovasok mind a f[alu] alá küldettünk. Elleneink vetágyú-gránáttal²¹² lövöldöztek reánk. Gránát elpattanván hozzánk ki[...] Nagysád lovamnak lábát. Leszálltam róla és Király nevű [...]naicomnak által adtam, hogy Király[...].

Elleneink [...]dtak Bukovinába. [...] foglalt Borgóprund faluba egy hídnál. Egy székely újonc zászlóalj rohammal be a faluba. Egy cs[ászári] tüzér[t] és egy cs[ászári] lovast lelövettek a hídnál ágyúink által. A jobbszárnyon pedig mi, lovasok mentünk előre, s a falu be volt véve. Urban csapatja ezután meg nem állt. Mi nem úztuk, mert szoros völgyben lévén, nem lovasok számára való hely volt, gyalogjaink pedig fáradtak voltak. Gyalogjaink azonban tovább mentek, mink lovasok Borgóprundon maradtunk tábornokunk parancsolatjából.

Tábornokunk Medgyesről utánunk jött, bár őt nem is vártuk. Minket, lovasokat Vécs fele azért küldött, hogy a Borgóprundi völgyben Urban seregének útját álljuk, de ez nem sikerült, és ha odaértünk volna is, nem tudom, hogy ütött volna ki, mert Urbannak több lovasa volt, mint nekünk és a hely éppen nem lovasságnak való volt.

Ez éjjelt egy üres tiszti szállásban töltöttük. Egy szoba volt még, hol oláhok is voltak. Reggel fele húst és szilvapálinkát kaptunk és reggeliztünk.

Február. 27. Reggeli után öszveszedődtünk és elindultunk Beszterce fele. Tábornokunk csak a gyalogokat küldte Urban után, minket, lovasokat a szorosokban nem használván, visszaküldött. Dél tájba lehetett, midőn Besztercére értünk. Foglyokat is vittünk magunkkal. Egynek újabban meg [...].

[...] állott [...] parancsnokom [...] Bertless [?] [...] megállított [...] és megszálltam. Öcsém és Baltesz szállásra mentek, de az már [...] lakott. Este Csány kormánybiztos-

²⁰⁸ Áthúzva: A lovasokkal nem sokat látszott parancsnokunk gondolni, de ezek úgylis az út mellett lévén felállítva.

²⁰⁹ Értsd: megérkeztek.

²¹⁰ Goger Ferenc (1818–?), tüzérhadnagy, később százados.

²¹¹ A szövegben: £.

²¹² Értsd: taracklövedékkel.

nál²¹³ volt tisztikarunk tisztelegni, sok időt töltöttünk nála, és mentünk a vendéglőbe mulatni. Sok tiszt volt jelen. Folyt a beszéd a történekről, mindenkinek jó kedve volt. Nyert csata után kinek volna rossz kedve. B[ánff]y ezredest²¹⁴ felköszönté egy tisztár-sunk, és őt a tegnapi nap hősenek címezte, miután B[ánff]y ezredes volt úgyszólván a vezér. Bem csak a szükség esetére volt hátunk megett. Az előbb nevezett ezredes röviden csak azt válaszolta a felköszöntésre: „Nem érdem a vezérnek oly csapattal győzni, hol az ő előre parancsszavát a csapatok mindjárt megfogadják.” Ma van öcsém születésnapjának előestéje, ezt is megemlégtünk. Vígán voltunk szinte éjfélig, mikor is elhagytuk a vendéglőt és hazamentünk.

Február 28. Reggel katonai szemle volt, a tábornok és herceg Voronyeczky²¹⁵ te-kéntett meg. Tartott 11 óra tájig, mikor is Vásárhely fele indítottunk ki. [...] egy vízen is ment keresztül több [...] s végre Tekén beszállásoltunk. Én Jósikával együve egy százshoz, ki előhozván [...] Géza abból olasz rántottát készített.

Március 1. Ezen napon egész Szászrégenig mentünk, utunk igen kellemetlen volt, esett széllel, émiatt semmi se [...]. Éppen vásár volt Régenbe, midőn századunk szá-mára vettem 9-10 má [...].

Elleneink [...] mint [...]lott.

Pihenőnap nem volt, látogatásokat tettünk, pénzünket költöttük. Ez este látogatott meg Csányi Dani²¹⁶ bajtársam Túriéknál. Nagy zavarba voltam, midőn elment, mert a nők kérdezősködtek, ki legyen, én pedig igen jól tudtam, hogy ösmerős, de neve nem jutott eszembe, míg végre ki nem mentem az utcára és ott öcsémtől tudtam meg.

Martius 11. volt Szeben bevétele.

Ugyanaznap ütközet Medgyesnél egy különálló cs[ászári] csapattal, melybe én is részt vettem baj nélkül. (Győztünk.)

Martius 13-tól egész 31-ig Szebenbe voltam, ezalatt egy küldetést kaptam Újegy-házra. Martius 15-e sebesült meg öcsém Fogaras mellett, Sárkány faluba. Kapott 20 sebet.²¹⁷

April. 1-én lettem főhadnagy és indultunk ezredünk 1. zászlóaljával²¹⁸ Proy L. György²¹⁹ 1-ső, Incze Dani²²⁰ [...] másodkapitányokkal, főhadnagyok voltak én-[...]–Rác[...]-Jakab Elek²²¹–Rác Miklós, Magyarhon fele a Dévai úton.

Aprilis 21-ig mulatás Dobrán.

²¹³ Csányi László (1790–1849), erdélyi teljhatalmú országos biztos, később közmunka- és közleke-désügyi miniszter.

²¹⁴ Bánffy János báró (1817–1852), alezredes, később ezredes.

²¹⁵ Mieczyslaw Woroniecki (1825–1849), őrnagy, később alezredes.

²¹⁶ Csányi Dániel (1820–1867), kapitány, később őrnagy.

²¹⁷ A helyes dátum: 1849. március 17.

²¹⁸ Helyesen: osztályával.

²¹⁹ Lovag Prouvy, Lambert de Menille et Flassign (1812–?) kapitány, később őrnagy.

²²⁰ Incze Dániel (1819–1896), kapitány.

²²¹ Jakab Elek (1820–1897), főhadnagy, később kapitány.

Április 23-án érkezés Lugosra.

A naptól kezdve több ideig voltunk Lugoson, a 2-ik század ment a Temesvári vár [...].

Május első napjában rendeltettem Keveresre, onnan 2 nap múlva Fehértemplom fele, hol ütközet volt, onnan 3 napi mulatás után Szászkára, hol ismét ütközet volt, onnan Mehadián keresztül Orsovára, onnan a Mehadiai fürdőbe s onnan Szászkán keresztül Versecre statióba.²²²

Május 22. Törte öszve Versecen egy ló a lábamat próbaloaglás alkalmával, miután az álladó lánc nagyon szoros volt, s a ló hátra vetette magát. E seb gyógyítása tekintetéből Debrecenbe vittem magamat, hol is D[alm]y²²³ családja igen szívesen láttak. Június 28-án költem fel először az ágyból mankó segítségével, s mentem Újvárosra.²²⁴ De ott nem mulathattam, mert a muszka Debrecen fele törekedvén, öcsémmel együtt kéntelenek voltunk Újvárost elhagyni s Pestre menni. Pestre értünk július 1-ső napjaiba, de ott se mulathattunk, mert az osztrák haderő fenyegette ezen várost. Július 8-ika táján Szegedre mentünk. Szegeden mulattunk aug[usztus] 1-ső napjáig. Ezalatt jutott kezembe a Bem tábornok által részemre kiadott katonai érdemkoszorú okirattával együtt. Augusztus 1-ső napján sebesült lábam dacára mentem Aradra és onnan 3-án Kikinda²²⁵ fele vissza csapatomhoz. Együtt mentünk Bernát Bertalan²²⁶ és gr. Rháday kapitányokkal²²⁷, s miután azok elszéledtek, én magam adtam [...] Bem [...] az Aradról vitt [...] 100 ágyútöltvényeket.

Aug[usztus] 5. volt az ütközet Besenyő mellett, hol osztályunk a Fiquelmont dragonyosok²²⁸ osztályával vívott. Elestek ez napon ágyú által találva Incze Dani százados s még 3-4 emberünk. (Újfalvi megkerült.)

Aug[usztus] 6. Komlóson éjjel.

Aug[usztus] 7. Csatádon.

Aug[usztus] 8. Este ki Becskereken, mindenütt visszahúzódva, elcsüggedve, a sok rossz hír által elkeseredve, míg végre a 9-ik augusztus napja megvirradt, mely az alsó vidék sorsát is reánk nézve szerencsétlenül az ellenség kezére játszá, melynek leírása a két kéziratban látható.²²⁹

²²² Állomáshely (a német *Station*, 'állomás, állomáshely' szóból).

²²³ Dalmy Károly.

²²⁴ Balmazújváros.

²²⁵ Nagykikinda.

²²⁶ Talán Bernáth Albert (1824–1895) honvéd századosról van szó.

²²⁷ Talán Ráday István gróf (1826–1849) kapitányról van szó.

²²⁸ 6. (Ficquelmont-) dragonyosezred.

²²⁹ Ezek a kéziratok Dobák Géza tulajdonában találhatók, és a szabadságharc végéről, valamint Dercsényi kényszersorozásáról szólnak.

Szegeden július utolsó napjaiban kaptuk öcsémrel együtt kinevezésünket a 18-ik lovasezredhez²³⁰, mint kapitányoknak. Az idők azomba már akkor annyira [...] volt, hogy mi [...]letesünkkel fogva nem vehettük.

*

15-ik Mátyás husz[ár] ezred1-ső őrnagyi osztály parancsnoka

Főhadnagy Dercsényi László úrnak.

H[ivatal]bólTörökbecse

159.

Az erdélyi hadsereg fővezérsége

Mátyás ezredbeli főhadnagy Dercsényi László úrnak

Van szerencsém önnek tudtára adni, hogy ezennel feldíszesítetik Ön azon érdemeiért, melyeket a csatatéren a hazának tett, a katonai érdemjel harmadik osztályával, melynek viselésére addig is, míg az erről szóló oklevél a hadügyminisztériumtól megérkeznék, felhatalmazom Önt azon jognál fogva, melyet erre nézve a nemzetgyűlés küldötteitől nyertem.

Kelt, Freidorfon, május 1. [1]849.

Bem

BIBLIOGRÁFIA, RÖVIDÍTÉSEK

Bona 2018.

Bona Gábor: Az 1848/49-es szabadságharc tisztikara. Online adatbázis. Budapest, 2018. <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Bona-bona-tabornokok-torzstisztek-1/> (A letöltés időpontja: 2022. május 10.)

Csikány 2001.

Csikány Tamás: A „vörös sipka”, mint a kollektív helytállás jelképe. *A Hadtörténeti Múzeum Értesítője*, 4. („Kard és Koszorú”. Ezer év magyar uralmi és katonai jelképei.) Szerk. *Hausner Gábor – Kincses Katalin Mária*. 2001. 149–150. o.

Dercsényi 1896.

Dercsényi Kálmán: Bem tábornok erdélyi hadjárata 1848–49-ben Erdélyben. Naplójegyzetek. Közrebocsátja *Kozma Zsombor*. Budapest, [1896].

²³⁰ A 18. (Attila) honvéd huszárezredhez.

- Dercsényi* 1907. *Dercsényi Kálmán: Bem tábornok 1848/49. évi téli hadjárata. Adalékok Zemplén vármegye történetéhez*, 13. (1907) 38–58., 139–152., 257–309. o.
- OSZK GYJ
Hermann 2014. Országos Széchényi Könyvtár, Gyászjelentés-gyűjtemény *Hermann Róbert: Műfajok és tendenciák az 1848–49-es erdélyi napló- és emlékirat-irodalomban*. In: Ágyúba öntött harangok. Tanulmányok Gábor Áron születésének 200. évfordulójára. Szerk. *Hermann Róbert – Benkő Levente*. Barót–Sepsiszentgyörgy, 2014. 221–269. o.
- Heydte* 1863. *August Heydte: Der Winter-Feldzug des Revolutionskrieges in den Jahren 1848 und 1849*. Leipzig, 1863.
- Kedves* 1992. *Kedves Gyula: A szabadságharc huszárai*. Budapest, 1992.
- Süli* 2012. *Süli Attila: Adalékok a 11. (vörös sipkás) honvédszászlóalj történetéhez. A Hadtörténeti Múzeum Értesítője*, 13. Szerk. *Závodi Szilvia*. Budapest, 2012. 119–124. o.
- Süli* 2019. *Süli Attila: A 15. (Mátyás) huszárezred története. (48-as Könyvtár, Sorozatszerk. Hermann Róbert)* Budapest, 2019.
- Varga – Miskolc* 1988. *Varga János – Miskolc Ambrus: Egy prefekt halála. Levéltári Közlemények*, 59. (1988) 1. sz. 111–172. o.

Attila Süli

THE RECOLLECTIONS OF HUSSAR CAPTAIN LÁSZLÓ DERCSÉNYI

(Summary)

The present paper publishes the journal-like recollections written by hussar captain László Dercsényi (1822–1899), born in a wealthy noble family of Bereg county. This source document was created in 1851 and counts among the valuable records of the events of the Transylvanian theatre of the 1848–49 Hungarian War of Independence: it includes vivid descriptions of the siege of Nagyszeben on 21st January 1849, of the battle at Piski on 9th February, and of other combat operations.

The author of the recollections served in the 15th (Mathias) hussar regiment established in Transylvania and he participated in every major encounter of the Transylvanian army until April 1849. After that he suffered a riding accident and could join his new unit, the 18th (Attila) hussar regiment only in August 1849.

Following the suppression of the War of Independence Dercsényi was forced to do military service in the 37th line infantry regiment, later took up farming on his landed estate. After the Compromise in 1867 he became a functionary of Bereg County, also heading the Home Defence (Honvéd) Association of his municipality.

Attila Süli

ERINNERUNGEN DES HUSARENKAPITÄNS LÁSZLÓ DERCSÉNYI

(Resümee)

Die vorliegende Studie stellt die tagebuchartigen Erinnerungen von László Dercsényi (1822–1899) vor, einem Husarenhauptmann aus einer bürgerlichen Adelsfamilie im Komitat Bereg. Die Quelle stammt aus dem Jahr 1851 und ist eine wertvolle Informationsquelle über die Ereignisse auf dem siebenbürgischen Kriegsschauplatz: Sie enthält anschauliche Beschreibungen der Belagerung von Nagyszeben (Hermannstadt, Sibiu) am 21. Januar 1849, der Schlacht von Piski (Pischk, Simeria) am 9. Februar und anderer Ereignisse auf dem Schlachtfeld.

Der Autor der Memoiren diente im 15. (Matthias-) Husarenregiment in Siebenbürgen und nahm bis April 1849 an allen großen Schlachten der siebenbürgischen Armee teil. Danach erlitt er einen Kavallerieunfall und kam erst Anfang August 1849 zu seinem neuen Verband, dem 18. (Attila-) Husarenregiment.

Nach der Niederschlagung des Freiheitskampfes wurde László Dercsényi ab September 1849 zwangsweise zum 37. Infanterieregiment eingezogen und bewirtschaftete anschließend ab 1852 sein Landgut. Nach dem Österreichisch-Ungarischen Ausgleich war er Beamter im Komitat Bereg und leitete den Honvéd-Traditionsverband seines Bezirks.

Attila Süli

LES MÉMOIRES DU CAPITAINE DE HUSSARDS LÁSZLÓ DERCSÉNYI

(Résumé)

Cette étude publie les mémoires en forme de journal du capitaine de hussards László Dercsényi (1822–1899) issu d'une famille noble moyenne propriétaire du comitat de Bereg. Née en 1851, cette source précieuse contient des descriptions pittoresques sur les événements du théâtre d'opérations de Transylvanie, notamment sur le siège de Nagyszeben le 21 janvier 1849, la bataille de Piski le 9 février 1849 et d'autres actions militaires.

L'auteur des mémoires servait dans le 15e régiment de hussards (Mathias) levé en Transylvanie. Il a pris part à toutes les grandes batailles de l'armée transylvanienne jusqu'en avril 1849. Après une chute de cheval, il n'a pu rejoindre son nouveau régiment, le 18e régiment de hussards (Attila) que début août 1849.

Après l'échec de la guerre d'indépendance, László Dercsényi fut enrôlé de force pour servir dans le 37e régiment d'infanterie de ligne à partir de septembre 1849. En 1852, il a repris l'exploitation familiale. Après le Compromis, il fut fonctionnaire dans le comitat de Bereg et aussi le responsable de l'association municipale d'anciens combattants.

Аттила Шули

ВОСПОМИНАНИЯ ГУСАРСКОГО КАПИТАНА ЛАСЛО ДЕРЧЕНЬИ

(Резюме)

В настоящем исследовании представлены дневниковые воспоминания гусарского капитана Ласло Дерченьи (1822–1899), родомца из дворянской семьи среднего класса в уезде Берег. Источник возник в 1851-ом году и является ценным источником событий Трансильванского поля битвы: содержит наглядные описания осады Сибиу 21-ого января 1849 года, битвы при Симерия 9-ого февраля и другие военные действия.

Автор мемуара служил в 15-ом (Матгяш-)гусарском полку, сформированном в Трансильвании, до апреля 1849-ого года участвовал во всех больших сражениях трансильванской армии. Затем он пострадал в аварии на коне и присоединился только в начале августа 1849-ого года к своей новой части, к 18-ому (Аттила-)гусарскому полку.

После поражения борьбы за независимость, с сентября 1849-ого года, Ласло Дерченьи по принудительной приписке нес военную службу в 37-ом Пехотном Военном полку, а с 1852-ого года занимался сельским хозяйством на своем имении. После Австро-Венгерского Соглашения в 1867-ом году (Австро-Венгерский Компромисс) он был чиновником в Берегском уезде, а также наряду с этим руководил объединением национальной гонвед правоохранительной законодательной власти.